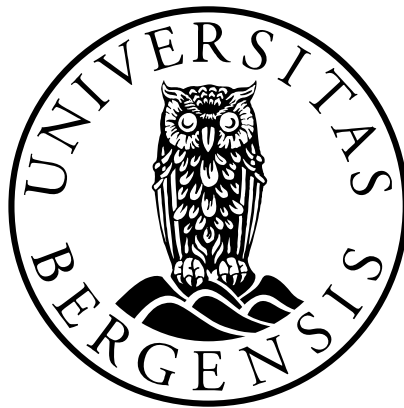

Parodiretten i Norge

*Om den rettslige adgangen til å parodiere
andres åndsverk*

Kandidatnummer: 90

Antall ord: 13 478

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. desember 2021

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	4
1.1	Introduksjon av problemstillingen og dens aktualitet.....	4
1.2	Problemstillingens rettslige kontekst.....	6
1.3	Avgrensning av oppgaven, avklaring av parodibegrepet og fremstillingen videre.....	7
2	Rettskilder og metodiske retningslinjer.....	10
2.1	Bruken av norske rettskilder. Særlig om den metodiske begrunnelsen for å vektlegge lovforarbeider, juridisk teori og reelle hensyn i rettsanvendelsen	10
2.2	Bruk av nordisk og tysk rett og litteratur på opphavsrettens område	11
2.3	Bruk av EØS-rettslige regler	12
2.3.1	Fra nordisk til europeisk samarbeid	12
2.3.2	Hvordan får EU-direktiver innpass i norsk rett?	13
2.3.3	EØS-konform fortolkning av norsk rett	14
3	Finnes det en norsk parodiregel? En metodisk analyse.....	16
3.1	Rettskildebildet i Norge.....	16
3.2	Hvilke minstekrav må stilles til den rettslige forankringen av en ulovfestet regel?..	17
3.2.1	Noen grunnleggende utgangspunkter.....	17
3.2.2	Problemet med det foreliggende rettskildematerialet.....	18
3.3	En kritisk drøftelse av lovgivers og rettsteoriens begrunnelse for og forankring av den norske parodiregelen	20
3.4	Konklusjon.....	25
3.5	Veien videre.....	27
4	EØS-rettens betydning for parodispørsmålet i norsk rett.....	28
4.1	Problemstillinger	28
4.2	Parodiretten i EU	28
4.3	Er parodiunntaksregelen i EUs opphavsrettsdirektiv gjennomført i norsk rett?	30
4.4	Kan manglende gjennomføring av parodiunntaksregelen repareres gjennom EØS-konform fortolkning av åndsverkloven?	35
4.4.1	Premissene for drøftelsen	35
4.4.2	Spørsmålet om den norske parodiregelen og EUs parodiunntaksregel kan tolkes konformt – forutsetning nummer (1).....	35
4.4.3	Spørsmålet om åndsverkloven for øvrig kan tolkes konformt med EUs parodiunntaksregel – forutsetning nummer (2).....	38

4.5	Avsluttende bemerkninger om gjeldende rett i Norge i dag.....	40
4.6	Oppsummert om EØS-rettens betydning for parodiretten i Norge.....	41
5	Oppsummering av oppgaven og konklusjon på problemstillingen.....	43
	Kildeliste	44

1 Innledning

1.1 Introduksjon av problemstillingen og dens aktualitet

Den overordnede problemstillingen i denne oppgaven er hvilken rettslig adgang norske borgere har til å bruke andres åndsverk i parodier, karikaturer, travestier, satire, pastisjer ol. Hovedformålet med oppgaven er å finne ut hvordan åndsverksparodier reguleres i norsk rett, altså hvilke regler som gjelder for produksjon og tilgjengeliggjøring av parodiske fremstillinger av andres åndsverk. Oppgaven kan dermed oppsummert betegnes som en søken etter og en analyse av gjeldende rett i Norge i dag når det kommer til parodiering av beskyttede åndsverk.

Alle åndsverk er beskyttet av åndsverkloven. Beskyttelsen oppstår i det åndsverket skapes. Adgangen til å *parodi*ere andres åndsverk er derimot ikke regulert i åndsverkloven eller annen norsk lovgivning. Spørsmål om lovligheten av en åndsverksparodi har heller aldri vært oppe for norske domstoler.¹ Fraværet av domstolsavgjørelser kan på én side tolkes som at rettstilstanden på området ikke byr på store utfordringer i praksis. Samtidig er det ikke uvanlig at parodiske fremstillinger av andres åndsverk gjør kommersiell suksess, og med de mulighetene som finnes i de stadig nye underholdningskanalene og i sosiale medier er det ikke sannsynlig at omfanget av parodier vil avta. Den teknologiske utviklingen gjør det dessuten stadig lettere å skaffe seg tilgang til og å utnytte åndsverk på andre måter enn man tradisjonelt har sett. Disse utvidede spillereglene kan fort skape nye og hittil ukjente grensetilfeller mellom ytringsfriheten og opphavsretten, noe som ytterligere aktualiserer oppgavens problemstilling.

Et illustrerende eksempel på hvordan den moderne mediehverdagen kan skape nye paroditvister, er en sak om delinger av såkalte *memes* på Instagram-profilen til skiløperen Petter Northug.² Etter å ha blitt vraket til et verdenscuprenn delte Northug et redigert bilde av to landslagstrenerne. Det redigerte bildet inneholdt snakkebobler som var ment å skape en satirisk fremstilling av skilandslagets utvelgelsesprosess før de aktuelle rennene. Det opprinnelige og

---

¹ Rognstad (2019) s. 177 (petitavsnitt) og Eidsvold-Tøien (2021) s. 94. Egne søk i Lovdata har også vært mislykkede.

² Gard L. Michalsen, «Scanpix har sett seg lei på at Petter Northug stjeler bilder for å lage satire i sosiale medier – og sender regning til skistjernen», M24, 21. november 2017, <https://m24.no/bildetyveri-christina-dorthellinger-nygaard-ntb-scanpix/scanpix-har-sett-seg-lei-pa-at-petter-northug-stjeler-bilder-for-a-lage-satire-i-sosiale-medier---og-sender-regning-til-skistjernen/170721> (lest 20. august 2021).

uredigerte bildet tilhørte imidlertid bildebyrået NTB Scanpix og var opphavsrettslig beskyttet. Byrået fant seg ikke i Northugs utnyttelse av bildet, og sendte ham et gebyr for krenkelsen av deres opphavsrett til dette.

Det er svært mange ulike typer skapelser som kan kvalifisere som *åndsverk* etter åndsverkloven § 2 andre ledd. I prinsippet finnes det derfor nærmest ingen grenser for hvilke konkrete og praktiske tilfeller som kan aktualisere oppgavens problemstilling.

Ett av hovedformålene med åndsverkloven, og opphavsretten generelt, er å «gi insentiv til kulturell produksjon», jf. åndsverkloven § 1 bokstav a. Det finnes også sterke samfunnsmessige interesser i å beskytte parodiske verk. En parodi har en helt annen brodd og gjennomslagskraft enn for eksempel et alminnelig drøftende debattinnlegg. Parodier er derfor både nyttige og viktige for å ivareta den grunnleggende ytringsfriheten.³ Den svenske *Patent- och marknadsöverdomstolen* forklarer nokså treffende at «parodier utgör ett sätt att uttrycka åsikter, värderingar och känslor som måste anses ha en given plats i ett öppet och demokratiskt samhälle».⁴ Det er neppe stor uenighet om at parodier må anses som et selvsagt innslag i et demokrati, og at de dermed utgjør en nødvendig avgrensning av opphavsretten.

Parodienes samfunnsmessige og kommersielle betydning gjør det nødvendig å regulere disse skapelsene rettslig. Som denne oppgaven vil vise er det imidlertid ikke gitt hvordan et søksmål mot en parodisk fremstilling av et åndsverk vil løses i praksis dersom det skulle komme opp for norske domstoler. Det er flere metodiske spørsmål som reiser seg i denne sammenheng, og det er også ulike oppfatninger i juridisk teori om hvordan disse spørsmålene bør løses; ikke bare i Norge, men også i de andre nordiske landene. Det er materielle og substansielle forskjeller mellom flere av disse ulike løsningene. Dette tilsier at det er et reelt og akutt behov for avklaring av spørsmålet om hvordan åndsverksparodier skal plasseres og behandles rettslig.

---

³ Sml. EU-domstolens uttalelse i *Deckmyn [GC] C-201/13* avsnitt 25: «Det er ubestridt, at en parodi udgør et passende middel til at give udtryk for en mening.»

⁴ Sak nr. PMT 1473-18 (Järnrörsmålet), s. 22. Dommen kan leses her:

<https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/patentochmarknadsoverdomstolen/avgoranden/2019/pmt-1473-18-.pdf>.

1.2 Problemstillingens rettslige kontekst

Hvilken adgang man har til å parodiere andres åndsverk er i utgangspunktet et spørsmål om rekkevidden av åndsverksbeskyttelsen i norsk rett. Dette reguleres av åndsverkloven.

I åndsverkloven § 2 første ledd står det at den som «skaper et åndsverk, har opphavsrett til verket, og betegnes som opphaver». Vilkåret «åndsverk» er definert i andre ledd. Når noen har skapt et åndsverk, og dermed har fått opphavsrett til dette, har vedkommende «enerett til å råde over åndsverket», jf. § 3 første ledd. Denne eneretten har to sider: enerett til å fremstille eksemplar av verket og enerett til å gjøre det tilgjengelig for allmennheten, jf. første ledd bokstav a og b. I tredje ledd er det presisert at denne eneretten «omfatter åndsverket i opprinnelig eller endret skikkelse, i oversettelse eller annen bearbeidelse, i annen litteratur- eller kunstart eller i annen teknikk». I tillegg til dette er opphaveren vernet mot krenkende bruk av åndsverket etter § 5. Opphavsretten beskytter altså både opphaverens økonomiske og ideelle interesser i det skapte verket.

Dersom – eller selv om – et åndsverk skal benyttes i en parodi, må opphaverens økonomiske og ideelle rettigheter respekteres. Hvis ikke disse respekteres, krenker parodien opphavsretten til originalverket. I så fall vil parodien være ulovlig med mindre parodikeren innhenter opphaverens samtykke på forhånd.

Det følger imidlertid av åndsverkloven § 6 andre ledd at opphavsretten ikke er «til hinder for at det skapes nye og selvstendige verk gjennom å benytte eksisterende verk. Opphavsretten til det nye verket er i så fall ikke avhengig av opphavsretten til originalverket». Det gjelder altså ikke et ubetinget krav om samtykke fra opphaveren for at et åndsverk skal kunne benyttes lovlig i et nytt verk. Dersom det skapes et nytt og selvstendig verk etter § 6 andre ledd kan ikke opphaveren til originalverket gjøre gjeldende sine eksklusive rettigheter i verket – det nye verket ligger da nemlig utenfor opphaverens beskyttelsessfære.

For spørsmålet om når opphavsretten til et åndsverk er krenket, kan man altså si at grensen går mellom på den ene siden kopiering, etterlikning, endring, bearbeidelser eller krenkende bruk, jf. åndsverkloven §§ 3 og 5, og på den andre siden frie benyttelser av åndsverket, jf. § 6 andre ledd.⁵

---

⁵ Rognstad (2019) s. 161.

Åndsverkloven gir ikke noe entydig svar på hvordan åndsverksparodier skal reguleres. I norsk juridisk litteratur har det lenge vært hevdet at åndsverksparodier må anses som frie benyttelser av andres åndsverk, og at de dermed er lovlige etter åndsverkloven § 6 andre ledd.⁶ De senere årene har det imidlertid blitt satt spørsmålsteget ved begrunnelsen for og forankringen av denne forståelsen.⁷ Spørsmålet om hvilke regler som skal anvendes på åndsverksparodiene blir ytterligere komplisert av EØS-retten på dette området. Ifølge EUs opphavsrettsdirektiv, som ble implementert i norsk rett i 2005, skal parodier behandles som *unntak* fra opphaverens enerett til det opprinnelige åndsverket.⁸ Som oppgaven vil vise, er dette en grunnleggende annen løsning enn den som lenge har blitt forfektet i norsk rettsteori. De ulike synene på åndsverksparodier i Norge og EU reiser spørsmål om Norge, i lys av sine EØS-rettslige forpliktelser, kan holde fast ved en løsning som fraviker den europeiske.

Målet med denne oppgaven er å finne ut hvor i dette opphavsrettslige landskapet åndsverksparodiene skal plasseres, og hvordan disse skal vurderes rettslig i møte med opphaverens økonomiske og ideelle rettigheter etter åndsverkloven.

1.3 Avgrensning av oppgaven, avklaring av parodibegrepet og fremstillingen videre

Et viktig premiss for drøftelsene i denne oppgaven er at parodikeren *ikke* har innhentet opprinnelig opphavers samtykke til å benytte det aktuelle åndsverket. Dersom et slikt samtykke foreligger vil det nemlig ikke eksistere noen opphavsrettslig konflikt mellom parodikeren og opphaveren. Mer presist er altså hovedproblemstillingen i oppgaven hvilken rettslig adgang man har til å parodiere andres åndsverk *uten* å be opphaveren om tillatelse til dette på forhånd.

Utover dette vil oppgaven avgrenses mot parodier av *andre ting enn åndsverk*, for eksempel parodier av personer eller kunstsjangere. Slike parodiske fremstillinger reguleres ikke av åndsverkloven, og faller utenfor opphavsrettens område. Problemstillingen i denne oppgaven

---

⁶ Se eksempelvis Knoph (1936) s. 565; Stray (1989) s. 78; Lassen og Stenvik (2011) s. 337; Rognstad (2019) s. 176–179.

⁷ Se eksempelvis Lund (2014) og Eidsvold-Tøien (2021).

⁸ Direktiv 2001/29/EF om harmonisering av visse aspekter vedrørende opphavsrett og nærstående rettigheter i informasjonssamfunnet (opphavsrettsdirektivet). Gjennomført i Norge ved Besl. O. nr. 93 (2004-2005).

er altså kun rettet mot parodier som gjengir beskyttet verksmateriale. Oppgaven vil også avgrenses mot inngående analyser av *innholdet* i regelverkene jeg behandler. Dette ville sprengne rammene for oppgaven. Hovedfokuset i oppgaven vil derfor være på *hvilke* regler og vilkår som skal anvendes overfor åndsverksparodier i Norge, og mindre på rekkevidden av disse.⁹

I Store norske leksikon defineres en *parodi* som «en latterliggjørende etterligning» eller «et vrengebilde av en person eller handling».¹⁰ En *åndsverksparodi* kan altså betegnes som en latterliggjørende etterligning eller et vrengebilde av et åndsverk. Begrepet *parodi* vil gjennomgående bli brukt som en samlebetegnelse for både parodier, travestier, karikaturer, satire og pastisjer. Selv om disse karakteristikkene har ulik betydning innenfor kunstvitenskapen, har det tradisjonelt aldri blitt skilt mellom dem i juridisk sammenheng.¹¹ De har nemlig alle det til felles at de har et humoristisk preg. Det synes dessuten å være i tråd med den alminnelige språklige forståelsen av begrepet *parodi* å behandle dem under denne fanen. Det er uansett det rettslige parodibegrepet som er interessant når åndsverksparodier skal drøftes rettsvitenskapelig. Det har derfor lite for seg å sondre mellom de ulike kunstvitenskapelige karakteristikkene i denne oppgaven. Av hensyn til forutberegnelighet og en effektiv rettsbeskyttelse synes dette også å være den beste løsningen.

I det videre vil jeg aller først, i punkt 2, gjøre rede for hvilke rettskilder og metodiske retningslinjer jeg vil anvende for å løse oppgavens hovedspørsmål. Deretter, i punkt 3, vil jeg drøfte om det finnes tilstrekkelige rettskildemessige holdepunkter for å legge til grunn at det finnes en norsk ulovfestet parodiregel, slik det lenge har blitt hevdet i rettsteorien. Dersom det allerede finnes en tilfredsstillende løsning på problemstillingen min i norsk rett, vil det være hensiktsmessig å anvende denne. Derfor vil jeg behandle dette spørsmålet først i oppgavens hoveddel.

Det andre, og siste, hovedspørsmålet i denne oppgaven er hvilken betydning EØS-retten har for parodiretten i Norge. Dette gjennomgås i punkt 4. Åndsverkloven er et resultat av et omfattende arbeid med å føre norsk rett à jour med EØS-retten.¹² Det er derfor vanskelig å

---

⁹ Innholdet i den tradisjonelle norske parodiregelen er lite utpenslet i noen rettskilder, men det finnes visse føringer i Rognstad (2019) s. 177–179. Rekkevidden av parodiinntaksregelen i EUs opphavsrettsdirektiv drøftes inngående av EU-domstolen i *Deckmyn [GC] C-201/13*, avsnitt 18–35, se også denne oppgavens punkt 4.2.

¹⁰ Carina Nilstun, «parodi» i Store norske leksikon, 17. juni 2020, <https://snl.no/parodi> (lest 18. oktober 2021).

¹¹ Linkis (2017) s. 166. Jeg finner heller ingen slike sondringer i norske rettskilder som berører temaet.

¹² Prop. 104 L (2016–2017) s. 12.

konkludere trygt og forsvarlig på opphavsrettslige spørsmål i norsk rett uten å analysere EØS-retten. Det vil være naturlig å løfte blikket fra Norge til EU/EØS i denne delen av oppgaven.

Avslutningsvis, i punkt 5, vil jeg forsøke å samle alle trådene fra oppgavens hoveddel. Her vil jeg oppsummere funnene mine og konkludere på oppgavens overordnede problemstilling.

2 Rettskilder og metodiske retningslinjer

2.1 Bruken av norske rettskilder. Særlig om den metodiske begrunnelsen for å vektlegge lovforarbeider, juridisk teori og reelle hensyn i rettsanvendelsen

Relevante norske rettskilder vil benyttes både til å undersøke om det finnes en norsk parodiregel (punkt 3) og til å avgjøre hvilken betydning EØS-retten skal få for parodispørsmålet i Norge (punkt 4). I Norge er spørsmålet om åndsverksparodier kun nevnt i *lovforarbeidene* til åndsverkloven og i *juridisk litteratur*.¹³ Av nasjonale rettskilder er det derfor hovedsakelig disse som er av betydning for denne oppgaven. Fraværet av tolkningsbidrag fra andre rettskilder gjør derimot såkalte *reelle hensyn* særlig relevante. Reelle hensyn vil være viktige i analysene av lovforarbeidene og litteraturen på området, og da særlig hensynet til et konsekvent og koherent regelverk og hensynet til hvilken løsning som gir det materielt og rettsteknisk beste svaret på oppgavens problemstilling.

Norske rettskilder vil behandles i tråd med alminnelig anerkjent norsk metodelære. Jeg ønsker likevel her å gjøre kort rede for hvorfor de sentrale norske rettskildene på dette området – lovforarbeider og juridisk teori – er rettslig relevante. Dette er fordi disse begrunnelsene – disse rettskildenes *legitimeringsgrunnlag* – vil være sentrale for spørsmålet om dagens rettskildebilde er tilstrekkelig for å statuere en ulovfestet norsk parodiregel. Jeg kommer nærmere tilbake til dette i punkt 3.2.2 nedenfor.

Ulovfestede regler som utledes av *lovforarbeider* har en viss autorisasjon fra lovgiver, og plasseres derfor høyt i det norske rettskildehierarkiet. En viktig grunn til at forarbeidsuttalelser tillegges stor vekt i norsk rett er at man anser disse uttalelsene for å gi uttrykk for den såkalte lovgiverviljen, altså hvordan lovgiver ønsker at lovteksten skal anvendes i praksis. Den omfattende bruken av lovforarbeider er forsvarlig fordi «forarbeider som hovedregel gir en grundig og systematisk analyse av et rettsfelt og et kunnskapsgrunnlag for å forstå konsekvensene av et bestemt lovforslag». På denne måten henter også forarbeider legitimitet som rettskilde «i kraften fra det gode argument».¹⁴

---

¹³ Rettskildebildet i Norge behandles nærmere nedenfor i punkt 3.1.

¹⁴ Mæhle og Aarli (2017) s. 244.

Rettsoppfatninger i juridisk teori har derimot ingen avledet legitimitet fra verken lovgivende, utøvende eller dømmende makt. Teoretiske rettsoppfatninger anses likevel som relevante rettskilder fordi disse standpunktene normalt utarbeides av eksperter med fagjuridisk kompetanse på et rettsområde.¹⁵ Man skal derfor være trygg på at disse rettsoppfatningene bygger på grundig argumentasjon med trygg forankring i juridisk og vitenskapelig metode.¹⁶

I punkt 3.3 nedenfor vil jeg foreta en kritisk drøftelse av lovforarbeidenes og rettsteoriens begrunnelse for og forankring av den såkalte norske parodiregelen. *Reelle hensyn* vil bli viktige i denne drøftelsen. Reelle hensyn kan forklares som en samlebetegnelse på ulike typer vurderinger av hva som er den beste mulige løsningen på et konkret rettsspørsmål, sett i lys av blant annet saklighet, rasjonalitet, rimelighet og rettferdighet. Reelle hensyn anses som en relevant og legitim rettskilde i norsk rett fordi rettsanvenderens prinsipielle og grunnleggende mål er å komme frem til en løsning som er god, både konkret og generelt for typetilfellet.¹⁷

I denne oppgaven vil jeg bruke reelle hensyn til å vurdere om de norske rettskildene som berører spørsmålet om åndsverksparodier – lovforarbeider og juridisk teori – er av god nok kvalitet til å danne grunnlag for en ulovfestet norsk parodiregel, eller om tilnærmingen til parodispørsmålet i EU/EØS samlet sett gir den beste løsningen på problemstillingen min.

2.2 Bruk av nordisk og tysk rett og litteratur på opphavsrettens område

Utenlandsk rett har som klar hovedregel ingen virkning overfor norske borgere. Tilfanget av norske rettskilder som behandler åndsverksparodier er imidlertid begrenset, og det kan derfor være nyttig å se hen til løsningene og synspunktene som finnes i utenlandske rettskilder. Den immaterielle lovgivningen har også tradisjonelt blitt bygget på omfattende nordisk lovsamarbeid, noe som tilsier at nordisk rett bør tillegges vekt ved tolkningen av blant annet den norske åndsverkloven.¹⁸

---

¹⁵ Høgberg og Sunde (2019) s. 453.

¹⁶ Monsen (2012) s. 41.

¹⁷ Monsen (2012) s. 47–49.

¹⁸ Rt. 2005 s. 41 A (napster.no) avsnitt 53 og Prop. 104 L (2016-2017) s. 12–13. Se også Rognstad (2019) s. 46.

På grunn av det nordiske lovsamarbeidet på opphavsrettens område, har synet på åndsverksparodier tradisjonelt vært nokså likt i Norden: Man har ansett parodier som frie benyttelser av åndsverk, og dermed som selvstendige verk utenfor opprinnelig opphavers rettighetssfære.¹⁹ Det er imidlertid antatt at denne «nordiske løsningen» på parodispørsmålet opprinnelig stammer fra tysk rett, hvor forståelsen av åndsverksparodier lenge var den samme.²⁰ De nordiske opphavsrettslovene har også blitt til under sterk innflytelse fra tysk rettskultur.²¹ Disse momentene tilsier at rettsregler, rettspraksis og rettsteori fra Tyskland vedrørende åndsverksparodier også bør vies oppmerksomhet i denne oppgaven.

Flere av problemstillingene i denne oppgaven har dessuten tidligere vært oppe til diskusjon i både Norden og Tyskland. Det vil derfor være hensiktsmessig å se hen til løsningene og synspunktene i disse landene ved drøftelsen av rettstilstanden i Norge.

2.3 Bruk av EØS-rettslige regler

2.3.1 Fra nordisk til europeisk samarbeid

EU har vært svært aktive på opphavsrettsfeltet de siste par tiårene. Åndsverkloven ble derfor endret i 2018 for å ajourføre den med EUs tallrike regler på dette området.²² EU/EØS-rettslige regler har av den grunn fått stadig større innflytelse på tolkningen av den norske åndsverkloven, og er naturligvis også høyaktuelle for problemstillingene i denne oppgaven. Dette gjelder særlig EUs opphavsrettsdirektiv med tilhørende praksis fra EU-domstolen.

I punkt 4 nedenfor vil jeg blant annet ta stilling til om parodiregelen i EUs opphavsrettsdirektiv art. 5 tredje ledd bokstav k er gjennomført i norsk rett (punkt 4.3) og, forutsatt at svaret på dette er nei, om norsk rett kan tolkes i samsvar med denne bestemmelsen (punkt 4.4). Jeg finner det derfor nå nødvendig å gjøre kort rede for hvordan EU-direktiver implementeres i norsk rett og hva såkalt EØS-konform fortolkning av norsk rett innebærer.

---

¹⁹ For Sveriges del, se eksempelvis Ficks (2015) s. 317. For Danmarks del, se eksempelvis Jakobsen (2015) s. 422. For Norges del nøyer jeg meg med å vise til note 6 ovenfor.

²⁰ Ålund (1992) s. 110. Nærmere om utviklingen i tysk rett i note 96 nedenfor.

²¹ Rognstad (2019) s. 47.

²² Prop. 104 L (2016–2017) s. 12.

2.3.2 Hvordan får EU-direktiver innpass i norsk rett?

Som følge av Norges dualistiske tilnærming til folkeretten, må folkerettslige forpliktelser gjennomføres i norsk rett før de kan anvendes direkte for norske domstoler.²³ EØS-avtalen er en slik folkerettslig forpliktelse. Avtalen er inngått mellom EU, EUs medlemsland og EFTA-landene, deriblant Norge. Innholdet i denne avtalen har blitt innlemmet i norsk lov gjennom EØS-loven.²⁴ I tillegg har avtalepartene tildelt den såkalte EØS-komiteen kompetanse til å endre på EØS-avtalens vedlegg. Når EU vedtar rettsakter som er relevante for EØS-avtalen, skal EØS-komiteen treffe vedtak om å innlemme disse i EØS-avtalens vedlegg.²⁵

Norge har imidlertid ikke overført lovgivningsmyndighet til EØS-komiteen,²⁶ slik EUs medlemsland i stor grad har gitt EU.²⁷ Det EU-rettslige prinsippet om direkte nasjonal virkning av rettsakter gjelder heller ikke for EFTA-landene.²⁸ Rettsaktene som EØS-komiteen innlemmer i EØS-avtalens vedlegg må derfor implementeres i norsk rett for å få direkte rettsvirkning i Norge. EØS-avtalen overlater det til «avtalepartenes myndigheter å bestemme formen og midlene for gjennomføringen» av EU-rettsakter.²⁹ Implementeringen av direktiver er dermed underlagt en vid skjønnsmargin for EFTA-landene.

I praksis finnes det to måter å implementere EU-direktiver i norsk rett: *Inkorporasjon*, det vil si å innarbeide direktivet i norsk språkdrakt i en lov eller forskrift, og *transformasjon*, det vil si å vedta en lovbestemmelse som henviser til direktivet som gjeldende rett også i Norge.³⁰ En variant av sistnevnte er såkalt *passiv transformasjon*. Gjennomføringen skjer da ved å konstatere rettsharmoni; ved gjennomføringen av direktivet fastslår man at norsk rett tilfredsstillende oppfyller direktivets krav og at det derfor ikke er nødvendig med noen endring av norsk lov for å ajourføre den med direktivet. Dette er ikke uvanlig innenfor EØS-retten.³¹

Uavhengig av hvordan et EU-direktiv implementeres i norsk rett, gjelder det uansett et *klarhetskrav* ved gjennomføringen av dette.³² Klarhetskravet innebærer at gjennomføringen

---

²³ Ruud og Ulfstein (2018) s. 61.

²⁴ EØS-loven § 1.

²⁵ EØS-avtalen art. 98. Den nærmere prosedyren for komiteens beslutninger følger av art. 102.

²⁶ EØS-avtalen art. 7 og Protokoll 35 til EØS-avtalen.

²⁷ Sejersted mfl. (2011) s. 179.

²⁸ Fastslått av EFTA-domstolen i bl.a. sak E-4/01, *Karlsson mot Island*, avsnitt 28 og av Høyesterett i Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I), s. 1826.

²⁹ EØS-avtalen art. 7 bokstav b.

³⁰ Stemsrud (2020) s. 104

³¹ Sejersted mfl. (2011) s. 201

³² Fra EFTA-domstolen, se sak E-15/12, *Wahl mot Island*, avsnitt 51. Fra EU-domstolen, se eksempelvis *Kommisjonen mot Italia* 363/85, avsnitt 7.

må resultere i tilstrekkelig klar og presis lovgivning, slik at personene som blir berørt av direktivet er i stand til å forutse sine rettigheter og plikter etter direktivet, og slik at domstolene skal være i stand til å håndheve dette.

Spørsmålet i denne oppgavens punkt 4.3 er om parodiregelen i EUs opphavsrettsdirektiv er gjennomført i norsk rett i henhold til dette klarhetskravet. I så fall vil opphavsrettsdirektivet gi uttrykk for gjeldende rett i Norge i dag hva gjelder åndsverksparodier.

2.3.3 EØS-konform fortolkning av norsk rett

Dersom gjennomføringen av en EØS-regel skulle vise seg å være mangelfull, kan dette materielt sett repareres ved å tolke eksisterende interne rettsregler i samsvar med EØS-retten. Dette omtales gjerne som *EØS-konform fortolkning av nasjonal rett*.³³ EFTA-domstolen har forklart at:

«[I]t is inherent in the objectives of the EEA Agreement (...), as well as in Article 3 EEA, that national courts are bound to interpret national law, and in particular legislative provisions specifically adopted to transpose EEA rules into national law, as far as possible in conformity with EEA law.»³⁴

Plikten til å tolke nasjonal rett i samsvar med EØS-retten forankres altså i EØS-avtalens mål om harmonisering av det indre europeiske markedet og i lojalitetsplikten nedfelt i EØS-avtalen art. 3. Formuleringen «as far as possible» innebærer at nasjonale domstoler skal strekke seg langt for å oppnå EØS-konforme løsninger. For norsk rett sin del har dette imidlertid kun beskjeden praktisk betydning, ettersom Høyesterett har slått fast at prinsippet om EØS-konform fortolkning uansett ikke går lengre enn *presumsjonsprinsippet*, som har lang fartstid i norsk rett.³⁵

Terminologien er derimot ikke avgjørende. Spørsmålet i denne oppgavens punkt 4.4 blir uansett – forutsatt at opphavsrettsdirektivets parodiregel ikke er gjennomført i Norge – om norsk rett kan tolkes i samsvar med EØS-retten når det gjelder åndsverksparodier, eller om de

---

³³ Fredriksen og Mathisen (2014) s. 288.

³⁴ Sak E-1/07, *Straffesak mot A*, avsnitt 39.

³⁵ Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I), s. 1827.

eventuelle avvikene mellom de respektive regelsettene er for store til at de kan repareres med forsvarlig juridisk tolkningsmetode.

3 Finnes det en norsk parodiregel? En metodisk analyse

3.1 Rettskildebildet i Norge

Parodier, travestier, karikaturer, satire og pastisjer har aldri vært nevnt i den norske åndsverkloven, verken i 1930-, 1961- eller 2018-utgaven.

Spørsmål om lovligheten av en åndsverksparodi har heller aldri blitt berørt i norske domstoler. Høyesterett har riktignok behandlet delvis tilgrensende problemstillinger i Rt. 2010 s. 366 (Brent av frost) og HR-2017-2165-A (Il Tempo Gigante), men disse sakene gjaldt andre kategorier av opphavsrettskrenkelser og har derfor ingen direkte betydning for problemstillingen i denne oppgaven.³⁶

I utarbeidelsen av åndsverkloven fra 1961 ble spørsmålet om parodisk bruk av åndsverk for første gang nevnt i en autoritativ rettskilde. I komitéinnstillingen fra 1950 står det helt kort at åndsverkloven «§ 3 [dagens § 5] ikke vil være til hinder for offentlig fremføring eller utgivelse av parodier eller travestier».³⁷ Uttalelsen dreier seg om forholdet mellom parodier og den opprinnelige opphaverens *ideelle* interesser. Allerede før dette hadde Ragnar Knoph kategorisk lagt til grunn at parodier faller utenfor opphavsretten.³⁸ Siden dette har det tilsynelatende blitt etablert et standpunkt i den juridiske teorien om at en parodi ikke krenker opphaverens enerett så lenge den utgjør et «selvstendig verk» etter åndsverkloven § 6 andre ledd – parodien anses da som en lovlig utnyttelse av et «eksisterende verk», jf. samme bestemmelse.³⁹ Denne forståelsen omtales gjerne som «den norske parodiregelen».

Den samme forståelsen ble videreført i proposisjonen til dagens åndsverklov. Der står det at:

«[d]et har blitt lagt til grunn at der et åndsverk har blitt benyttet som grunnlagsmateriale for en parodi eller lignende, må loven tolkes slik at parodien må anses å utgjøre et nytt og selvstendig verk, jf. åndsverkloven § 4 første ledd [i dag

³⁶ Rt. 2010 s. 366 A (Brent av frost) dreide seg til syvende og sist om rekkevidden av vernet for utøvende kunstnere i åndsverkloven § 16 (tidl. § 42), og om sitatretten i § 29 (tidl. § 22). HR-2017-2165-A (Il Tempo Gigante) gjaldt vilkåret «selvstendig verk» i åndsverkloven § 6 andre ledd, men ikke i en parodisk sammenheng.

³⁷ NUT 1950: 1 s. 12. Uttalelsen er gjengitt i den etterfølgende proposisjonen, Ot.prp. nr. 26 (1959-1960) s. 21. Se også Innst. O. XI. (1960-1961) s. 15–16.

³⁸ Knoph (1936) s. 565.

³⁹ Se for eksempel Stray (1989) s. 78 og Lassen og Stenvik (2011) s. 337.

§ 6 andre ledd]. (...) Departementet opprettholder høringsnotatets forslag og går inn for at den gjeldende rettstilstand videreføres, slik at en parodi etter omstendighetene må anses som et nytt og selvstendig verk.»⁴⁰

Utover dette har ikke parodispørsmålet blitt drøftet noe nærmere av lovgiver. Et metodisk spørsmål som reiser seg er om dagens rettskildebilde er tilstrekkelig for å kunne konstatere at det eksisterer en norsk ulovfestet parodiregel med utspring i åndsverkloven § 6 andre ledd, slik det legges til grunn i forarbeidsuttalelsen ovenfor. For å besvare dette spørsmålet vil jeg først gjøre rede for hva som kreves for å oppstille en ulovfestet rettsregel (punkt 3.2), og deretter undersøke om den norske parodiregelen tilfredsstillende disse kravene (punkt 3.3).

3.2 Hvilke minstekrav må stilles til den rettslige forankringen av en ulovfestet regel?

3.2.1 Noen grunnleggende utgangspunkter

Det gjelder ingen lovkrav på immaterialrettens område, slik det for eksempel gjør ved strafferettslige og forvaltningsrettslige inngrep, jf. henholdsvis Grunnloven § 96 og § 113. Domstolene er derfor ikke nødt til å vise til hjemmel i formell lov eller forskrift for å avgjøre opphavsrettslige spørsmål – disse kan løses etter ulovfestede rettsregler.

I henhold til Torstein Eckhoffs anerkjente rettskildelære kan både lovforarbeider, rettspraksis, andre myndigheters praksis, sedvane, rettsoppfatninger (særlig i juridisk litteratur) og reelle hensyn i prinsippet utgjøre primære rettsgrunnlag utenfor lovregulert område.⁴¹ Vekten av disse ulike rettskildefaktorene er likevel svært varierende, og den konkrete fremgangsmåten og grensen for etablering av ulovfestet rett vil måtte følge av de grunnleggende rettskildeprinsippene om relevans, slutning og vektning av rettskilder. Hvorvidt det aktuelle rettskildematerialet gir tilstrekkelig grunnlag for etablering av et primært rettsgrunnlag, vil derfor bero på en bred skjønnsutøvelse.⁴²

---

⁴⁰ Prop. 104 L (2016-2017) s. 107.

⁴¹ Eckhoff (2001) s. 23, med tilslutning i Nygaard (2004) s. 255.

⁴² Monsen (2012) s. 94.

Som vist i punkt 3.1 ovenfor er den såkalte norske parodiregelen forankret i enkelte lovforarbeidsuttalelser og i en tilsynelatende utbredt rettsoppfatning i litteraturen. Spørsmålet videre blir om dette rettskildematerialet samlet sett er tilstrekkelig for å legge til grunn at det eksisterer en norsk parodiregel.

3.2.2 Problemet med det foreliggende rettskildematerialet

Hvis vi ser tilbake på uttalelsen i proposisjonen til den nyeste åndsverkloven som er gjengitt ovenfor – om at «gjeldende rettstilstand videreføres, slik at en parodi etter omstendighetene må anses som et nytt og selvstendig verk» – kan det umiddelbart virke som at den norske parodiregelen hviler på et trygt rettskildegrunnlag. *Problemet* er imidlertid at begrunnelsen for og innholdet i denne regelen aldri har blitt nærmere utpenslet av lovgiver.⁴³ Man har nøyd seg med å lene seg på det man har ansett som gjeldende rett, sannsynligvis med grunnlag i rettsoppfatningen i den juridiske litteraturen. Det er vanskelig å lese ut fra forarbeidene hvilke vurderinger og kritiske drøftelser som er gjort rundt den såkalte «parodiregelen» – eller om slike drøftelser egentlig er gjort. Spredte og varierte uttalelser fra ulike høringsinstanser gjengis uten noen nærmere omtale eller analyse, til tross for at flere av tilbakemeldingene har nokså konstruktivt innhold.⁴⁴ Man kan derfor spørre seg om standpunktet i forarbeidene egentlig er tilstrekkelig gjennomtenkt. Jeg kommer nærmere inn på denne problemstillingen i punkt 3.3 nedenfor.

Man kan argumentere for at vi i realiteten står igjen med en ulovfestet parodiregel forankret i en tilsynelatende festnet oppfatning i rettsteorien. Adgangen til å etablere ulovfestede rettsregler på dette grunnlaget er, og bør være, marginalt: Et teoretisk standpunkt utviklet av en vitenskapelig forfatter har nemlig ingen demokratisk legitimitet, det mangler forankring i noen form for myndighetspraksis og det sikrer i liten grad forutberegnelighet på et område.⁴⁵

Høyesterett har også utvist varsomhet med å bygge rettsregler på teoretiske standpunkter som ikke er betryggende drøftet og analysert. Et illustrerende eksempel er Rt. 2011 s. 556 A

---

⁴³ Noen nærmere forklaring finnes heller ikke i høringsbrevet eller høringsnotatet fra Kulturdepartementet i forbindelse med utformingen av den nye åndsverkloven, selv om høringsinstansene ble bedt om å uttale seg om dette spørsmålet. Alle høringsdokumentene kan leses her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-andsverklov/id2479768/>.

⁴⁴ Prop. 104 L (2016-2017) s. 107. Se foregående note for lenke til høringsdokumentene.

⁴⁵ Mæhle og Aarli (2017) s. 279.

(Spellsundet). Saken gjaldt spørsmål om eiendomsrett til sjøgrunn hvor det var brådypt ved land. Dette særegne tilfellet var ikke regulert i lov eller praksis, men flere juridiske forfattere hadde tidligere gitt uttrykk for hvordan spørsmålet skulle løses. Etter en gjennomgang av ulike forfatters samstemte mening om spørsmålet, uttaler Høyesterett:

«Jeg kjenner imidlertid ikke til noen fremstilling hvor spørsmålet er undergitt en grundigere drøftelse. Flere forfattere henviser bare til hva andre forfattere har gitt uttrykk for.»⁴⁶

I de påfølgende avsnittene forklarer Høyesterett videre at verken rettspraksis eller rimelighets- og rettferdighetshensyn kunne underbygge standpunktet til disse forfatterne. Det var dessuten uklart hvilke eventuelle vilkår som skulle gjelde dersom man la til grunn løsningen som disse forfatterne fremholdt. Høyesterett kom derfor til at det ikke fantes «tilstrekkelige rettskildemessige holdepunkter for på ulovfestet grunnlag å fastsette en generell regel om eiendomsrett i sjøen ved brådyp».⁴⁷

Oppsummert kan dommen forstås slik at Høyesterett ikke ønsker å danne ulovfestede rettsregler på bakgrunn av mer eller indre ubegrunnede standpunkter i juridisk teori. I slike tilfeller spilles heller ballen tilbake til lovgiver. Man konkluderer da, som i Rt. 2011 s. 556 A (Spellsundet), med at det ikke finnes rettskildemessig grunnlag for å legge til grunn den anførte regelen som gjeldende rett.

Dette harmonerer godt med Erik Monsens gjennomgang av bruk av festnet rettsoppfatning som rettskilde. Han skriver at tilnærmede postulater av gjeldende rett «ikke kan være tilstrekkelig som begrunnelse for å fastslå eksistensen av et primært rettsgrunnlag». Det er altså ikke tilstrekkelig kun å vise til en alminnelig rettsoppfatning i teorien: Slik fastlegging av primært rettsgrunnlag må «begrunnes i en nærmere analyse av verdipremisser».⁴⁸ Denne analysen må, ifølge Monsen, dreie seg om hvor sterke *forutberegnelighetshensyn* som gjør seg gjeldende og hvor *god regel* den festnede rettsoppfatningen gir uttrykk for.

---

⁴⁶ Rt. 2011 s. 556 A (Spellsundet) avsnitt 40.

⁴⁷ Rt. 2011 s. 556 A (Spellsundet) avsnitt 41–45. Dommen har blitt kritisert i Baldersheim (2011). Etter min mening viser dommen en sjelden ærlighet og nøkternhet rundt bruken av juridisk teori som rettsgrunnlag, og belyser derfor denne siden av problemstillingen godt.

⁴⁸ Monsen (2012) s. 92.

Noen tilsvarende analyse av «parodiregelen» kan ikke leses ut av forarbeidene til åndsverkloven, og i liten grad litteraturen som regelen tilsynelatende bygger på.⁴⁹ Som jeg var inne på i punkt 2.1 ovenfor, vil det ved vurderingen av om et aktuelt rettskildemateriale gir tilstrekkelig grunnlag for å stadfeste eksistensen av en ulovfestet rettsregel, etter min mening være sentralt om *legitimeringsgrunnlaget* til de konkrete rettskildene er til stede. Det vil si at et rettslig standpunkt hentet fra en relevant rettskilde ikke kan gis ubetinget gjennomslag dersom de ulike faktorene som legitimerer denne rettskilden ikke kan identifiseres fullt ut.

Med dette som bakgrunn vil jeg nå foreta en kritisk drøftelse av om rettskildene som berører parodispørsmålet – åndsverkslovens forarbeider og rettsoppfatningen i juridisk teori – i tilstrekkelig grad ivaretar de hensynene som legitimerer dem som rettskilder. Nærmere bestemt vil jeg undersøke om uttalelsene i de aktuelle lovforarbeidene gir en tilstrekkelig systematisk og grundig redegjørelse for lovgivers vilje på dette punktet, og om rettsoppfatningen i teorien bygger på en betryggende juridisk argumentasjon, jf. punkt 2.1 ovenfor. Hvis dette ikke er tilfellet, er det vanskelig fra et metodisk ståsted å konkludere med at det finnes en norsk parodiregel.

3.3 En kritisk drøftelse av lovgivers og rettsteoriens begrunnelse for og forankring av den norske parodiregelen

Den norske parodiregelen er undergitt svært liten, om noen, kritisk kontroll av lovgiver, og åndsverkloven gir ingen retningslinjer for løsningen av tvister om lovligheten av en åndsverksparodi. Spørsmålet om lovfesting av en parodiregel ble nevnt i Kulturdepartementets høringsbrev i forbindelse med utformingen av den nye åndsverkloven. Departementet ba da om høringsinstansenes vurderinger av dette spørsmålet, herunder om løsningen av parodispørsmålet i EUs opphavsrettsdirektiv burde inntas i loven.⁵⁰ De færreste instansene hadde imidlertid noen konstruktive innvendinger mot den norske parodiregelen.

---

⁴⁹ Se eksempelvis Knoph (1936) s. 565; Stray (1989) s. 78; Lassen og Stenvik (2011) s. 337, som alle kort forutsetter og legger til grunn «parodiregelen» som gjeldende rett i Norge. En noe mer utførlig behandling finnes i Rognstad (2019) s. 176–179.

⁵⁰ Direktiv 2001/29/EF. Kulturdepartementets høringsforslag kan leses i *Høringsnotat. Forslag til ny lov om opphavsrett til åndsverk mv. (åndsverkloven)* punkt 5.1.

Den gjennomgående begrunnelsen for å videreføre denne regelen var at man var usikre på hvordan EUs noe annerledes løsning eventuelt skulle inkorporeres i åndsverkloven. Enkelte mente at det ville være vanskelig å avgrense en slik bestemmelse presist nok, og var derfor redde for at den ville innskrenke parodiretten sammenlignet med (det de mener er) dagens rettstilstand.⁵¹

Man kan spørre seg om dette er en tilstrekkelig begrunnelse for å legge diskusjonen rundt «parodiregelen» helt død, og nærmest ukritisk nøye seg med tingenes tilstand på dette området. Som denne oppgaven vil vise er det åpenbare behov for gjennomgang og avklaring av parodispørsmålet i norsk rett. Det fremstår da som en for lettvinnt løsning å droppe denne diskusjonen fordi den virker for vanskelig. Beveger man seg dypere inn i materien, vil man nemlig straks oppdage flere praktiske utfordringer knyttet til dagens forståelse av parodiretten i Norge.

Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen kom med interessante innvendinger i sitt høringssvar til dagens åndsverklov.⁵² De mente for det første at forståelsen om at parodier må anses som selvstendige verk etter åndsverkloven § 6 andre ledd – altså «parodiregelen» – bygger på en selvmotsigelse. Om dette forklarer de at «[d]et karakteristiske ved et selvstendig verk er at det ikke gjengir beskyttede elementer fra et annet verk», mens formålet med en parodi som regel nettopp vil «forutsette at man gjengir slike vernede elementer». På bakgrunn av dette mener de at inngrepsvurderingen etter åndsverkloven kommer skjevt ut, fordi man da vil «måtte erkjenne at parodien gjengir vernede deler av det opprinnelige verket, men likevel konstatere at dette ikke utgjør et inngrep fordi dette er gjort i parodihensikt».

Inngrepsvurderingen forutsetter nemlig en sammenligningsvurdering, mens grensen mot selvstendige verk på mange måter forutsetter at man allerede har gjort originalverket til noe annet. Dette reiser problemer når man gjengir et verk eller deler av et verk uendret, men i en annen kontekst, for eksempel i en parodi.

---

⁵¹ Se eksempelvis s. 17–18 i høringssvaret fra NRK (kan leses her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-andsverklov/id2479768/?uid=e0e090d8-c53b-4bce-bdb1-27a52b5beafd>) og s. 35 i TV 2s høringssvar (kan leses her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-andsverklov/id2479768/?uid=43c4f6da-b19f-43e9-bbfe-abb0359a0d29>).

⁵² Se s. 3 i høringssvaret fra Det juridiske fakultet ved UiB (kan leses her: https://www.regjeringen.no/contentassets/1a97d1397bac4859b026083fc9db972f/det_juridiske_fakultet_ved_universitetet_i_bergen_mm.pdf?uid=Det_juridiske_fakultet_ved_Universitetet_i_Bergen).

Denne forståelsen av parodiretten vil også i ytterste konsekvens, etter fakultetets mening, «påvirke vurderingen av verkshøyde, i den forstand at denne påvirkes av hva slags verk deler av et eksisterende verk brukes i». Slik jeg leser uttalelsen, er poenget deres at den skjeve innfallsvinkelen til inngrepsvurderingen kan medføre at man i stedet lempet på originalitetskravet for parodiers vedkommende for å unngå å måtte konstatere opphavsrettsinngrep.⁵³ Fakultetets mente derfor at den gjeldende parodiforståelsen var lite hensiktsmessig, og at parodier heller bør «betraktes som et eget unntak fra opphavsmannens enerett, og ikke som et selvstendig verk». Disse (sjeldent) substansielle innvendingene ble aldri kommentert i lovgivningsprosessen. Det er derfor vanskelig å avgjøre om de ble hensyntatt, oversett eller vurdert som irrelevante. Fra et metodisk perspektiv må dette betraktes som en svakhet ved lovforarbeidene.

Som en konsekvens av at parodier anses som nye, selvstendige verk etter åndsverkloven § 6 andre ledd, går parodier klar av alle de økonomiske og ideelle rettighetene til den opprinnelige opphaveren; parodiene plasseres da nemlig utenfor denne rettighetssfæren. Dersom en parodi er original nok til å oppnå verkshøyde etter § 6 andre ledd, kan derfor ikke den opprinnelige opphaveren påberope seg vernet mot krenkende bruk etter åndsverkloven § 5. En åpenbar svakhet med dette synspunktet er at parodier som regel har til hensikt å latterliggjøre eller gjøre narr av det opprinnelige verket. Denne harseleringen er ment å skape et forvrengt bilde av originalverket, og det er nettopp denne forvrengningen som gir parodier den ønskede komiske effekten.⁵⁴ Selve parodiens form og natur gjør det derfor kunstig å ignorere det ideelle rettighetsvernet i § 5. Dersom man anser parodier for å være selvstendige verk uavhengige av originalverket, omgår man derfor etter min mening en sentral og åpenbar del av parodiproblematikken, nemlig moralkrenkelsene.

Tradisjonelt har også parodier blitt knyttet til de ideelle rettighetene (respektretten). I komitéinnstillingen til den forrige åndsverkloven, som er den første norske rettskilden av betydning som nevner åndsverksparodier, står det kort at respektretten «ikke vil være til hinder for offentlig fremføring eller utgivelse av parodier eller travestier».⁵⁵ I Danmark er situasjonen den samme. I motivene til den danske opphavsretsloven fra 1961 ble parodiretten kun nevnt i forbindelse med respektretten.⁵⁶ Dette kan forstås som at man typisk har ansett

---

⁵³ Denne problematikken berøres også i Linkis (2017) s. 198–200.

⁵⁴ Se Eidsvold-Tøien (2021) s. 101.

⁵⁵ NUT 1950: 1 s. 12.

⁵⁶ Betænkning 1951 s. 107 og FT 1959–60, tillæg A, s. 2693. Se også Linkis (2017) s. 187–188.

parodiproblematikken for i første omgang å være en respektrettsproblemstilling. Som forklart ovenfor er det gode grunner til dette. Ved å slutte fra dette utgangspunktet at parodier også går klar av opphaverens *økonomiske* enerett gjør man derimot en «fra det mindre, til det mer»-tolkning.⁵⁷ Dette bør man være forsiktig med: Den økonomiske og den ideelle eneretten representerer nemlig to helt ulike interesser for opphaveren. I åndsverkloven fungerer de som to uavhengige, men likeverdige, kategorier av rettighetsvern. Dette gjør det lite naturlig å forskjellsbehandle dem ved vurderingen av lovligheten av en parodi.

Det finnes eksempler fra svensk høyesterett som viser hvordan forståelsen av parodier som selvstendige verk i praksis har rokket ved opphavsrettens grunnleggende system. I det veiledende prejudikatet for parodiretten i Sverige uttaler flertallet at:

«Även om travestin är att betrakta som ett självständigt verk kan det tänkas återge originalverket i sådan form eller i sådant sammanhang som – även vid sidan av själva travestin – för upphovsmannen till originalverket är på ett *otillåtet sätt kränkande* med hänsyn till dennes litterära eller konstnärliga anseende» (mine kursiveringer).⁵⁸

Högsta Domstolen åpner altså for at en parodi kan krenke opphaverens ideelle rettigheter *selv om* den anses som et nytt, selvstendig verk uavhengig av originalverket.⁵⁹ Dette fremstår som en inkonsekvent og uheldig løsning sett i lys av opphavsrettens grunnleggende struktur. Man kan argumentere for at denne dommen viser hvordan anvendelsen av en uklar og lite drøftet rettsregel i ytterste konsekvens kan bidra til å skape prinsipielt uriktige avgjørelser. Dette illustrerer hvorfor de tilnærmet ubegrunnede standpunktene om åndsverksparodier i forarbeidene til åndsverkloven må anvendes med streng varsomhet. Samtidig viser det et synlig behov for gjennomgang og avklaring av parodiretten i Norge.

Som jeg har vært inne på tidligere, er vi i Norge heller ikke bortskjemte med inngående analyser av formålene med, innholdet i og begrunnelsene for «parodiregelen» i den juridiske teorien. Da Ragnar Knoph så vidt innledet diskusjonen om parodier og karikaturer i 1936 begrunnet han sitt synspunkt i «konkurrans- eller interessesyndpunktet». Han skrev at selv om parodier gjengir deler av et annet åndsverk, «er det nemlig ikke hensikten å drive utilbørlig konkurranse med ophavsmannen, ved å tilegne sig hans åndsverdier og slå mynt på

---

⁵⁷ Høgberg og Sunde (2019) s. 496.

⁵⁸ NJA 2005 s. 905 HD (Alfons Åberg).

⁵⁹ Det samme synspunktet fremkommer også av Högsta Domstolens dom i NJA 1979 s. 352 HD (Max Walter Svanberg).

dem. Snarere tvert imot.»⁶⁰ Knophs standpunkt har i lang tid fått mer eller mindre ukritisk støtte hos andre juridiske forfattere.⁶¹ Knoph mente altså at parodier må anses som nye, selvstendige åndsverk fordi *formålet* med dem ikke var å drive økonomisk konkurranse med det opprinnelige verket. I Norden har det også vært tradisjon for å vektlegge parodiens formål som begrunnelse for å anse det som et nytt, selvstendig verk.⁶² Problemet med å ta utgangspunkt i parodikerens formål er at dette er en utpreget subjektiv størrelse. Dette gjør det svært vanskelig å trekke grensen mellom lovlige og ulovlige parodier. I åndsverkloven er denne formen for formålsbetraktninger hovedsakelig forbeholdt lånereglene i lovens kapittel 3, som dreier seg om retten til å bruke åndsverk uten rettighetshaverens samtykke. Den tradisjonelle norske parodiregelen har imidlertid aldri blitt plassert under denne fanen. Dermed kan man hevde at det spede forsøket på å begrunne «parodiregelen» ikke bare er for svak; den slår også beina under seg selv. Dette underbygger ytterligere at «parodiregelen» i Norge fremstår lite gjennomtenkt, og at det derfor er vanskelig å ta den i forsvar.

Om vi beveger oss vekk fra analysen av vekten til de foreliggende rettskildene, og heller fokuserer på innholdet i «parodiregelen», støter man også raskt på utfordringer. Det finnes ingen føringer verken i forarbeidene eller i rettslitteraturen om hva som kreves av en parodi for at den skal utgjøre et «selvstendig verk» etter åndsverkloven § 6 andre ledd. Høyesterett uttaler helt generelt i HR-2017-2165-A (Il Tempo Gigante) at et «selvstendig verk» etter § 6 andre ledd er et «verk som står på egne ben med et individuelt uttrykk – en identitet – som er løsrevet fra originalen».⁶³ Utover dette vil rettsanvenderen stå på mer eller mindre bar bakke ved behandlingen av en eventuell parodi-tvist. Det er dermed høyst usikkert hvilke vilkår som må være oppfylt for å konkludere med at en parodi (ikke) krenker opphaverens enerett i henhold til denne regelen: Skal de samme retningslinjene som for øvrige åndsverk også anvendes på parodier?⁶⁴ I så fall vil man møte de samme rettslige utfordringene som Det juridiske fakultet ved Universitet i Bergen la frem i sitt høringssvar til dagens åndsverklov, som er gjennomgått ovenfor i dette punktet.

---

⁶⁰ Knoph (1936) s. 565.

⁶¹ Se note 39 ovenfor.

⁶² For Danmarks del, se Lund (1961) s. 75 og 105. For Sveriges del, se Cederlund (2016) s. 187 med videre henvisninger.

⁶³ HR-2017-2165-A (Il Tempo Gigante) avsnitt 73.

⁶⁴ Se i så fall de generelle retningslinjene i Rt. 2007 s. 1329 A (Huldra i Kjosfossen) avsnitt 43–44 og HR-2017-2165-A (Il Tempo Gigante) avsnitt 66–67.

Ser man bort fra – og aksepterer man – den rettslige forankringen av «parodiregelen», har altså denne regelen et i beste fall uklart innhold. Det er derfor høyst usikkert hvordan en domstol skal forholde seg til denne i praksis, eller om det i det hele tatt lar seg gjøre å anvende den metodisk og forsvarlig. For å kunne akseptere en ulovfestet rettsregel som gjeldende rett må det som et minimum kunne kreves at den faktisk har et innhold. Uklarheten rundt rammene for og anvendelsesområdet til «parodiregelen» taler derfor også mot å betegne den som en eksisterende ulovfestet regel i Norge i dag.

Avslutningsvis kan det være verdt å nevne at det i internasjonal juridisk litteratur har blitt anført at det vil kunne være i strid med retten til ytringsfrihet i Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) art. 10 dersom et land ikke har en opphavsrettslig *unntaksregel* for parodiske verker – det vil si en regel tilsvarende den som finnes i EUs opphavsrettsdirektiv.⁶⁵ Ytringsfrihetens grenser målt opp mot opphavsrettens regler er imidlertid et omfattende tema. Retten til ytringsfrihet vil også sannsynligvis være mest aktuelt å påberope dersom den omstridte parodien ikke utnytter et åndsverk, men operer utenfor opphavsretten, for eksempel ved parodiering av en person. Jeg vil derfor ikke gå nærmere inn på avveiningen mellom ytringsfrihet og åndsverksparodier i denne oppgaven.⁶⁶

3.4 Konklusjon

På bakgrunn av drøftelsene ovenfor i punkt 3.3 er det etter min mening vanskelig å holde fast ved at det finnes en norsk parodiregel. Dette er særlig fordi det viser seg at den mye omtalte uttalelsen i proposisjonen til den nyeste åndsverkloven – om at «gjeldende rettstilstand [er] at en parodi etter omstendighetene må anses som et nytt og selvstendig verk» – både har rettskildemessige og materielle svakheter ved seg.⁶⁷ For det første har «parodiregelen» tilsynelatende ikke undergått noen kritisk kontroll av lovgiver. Dette gir seg særlig utslag ved at regelen passer dårlig inn i åndsverklovens grunnleggende system: Vilåret «selvstendig verk» i åndsverkloven § 6 andre ledd er nemlig lite egnet til å avgjøre lovligheten av en åndsverksparodi. Denne manglende korrespondansen mellom rettsregel og rettsfakta tilsier at den aktuelle forarbeidsuttalelsen ikke er tilstrekkelig gjennomtenkt. I et metodisk perspektiv

---

⁶⁵ Se Cederlund (2016) s. 202, med videre henvisning i note 49.

⁶⁶ Nærmere om dette: Manshaus (2014), Vyrje (2015) og Manshaus (2015).

⁶⁷ Prop. 104 L (2016-2017) s. 107.

er det derfor vanskelig å gi uttalelsen noen særlig rettslig verdi. Etter min mening er dette fordi de faktorene som legitimerer forarbeider som rettskilde – *legitimeringsgrunnlaget* – ikke fullt ut kan identifiseres her. Det kan da heller ikke, fra et metodisk ståsted, utledes en rettsregel fra forarbeidene i dette tilfellet.

Vi står da igjen med juridisk teori som den sentrale rettskilden. Regeldanning på bakgrunn av standpunkter i teorien er i seg selv en vanskelig øvelse, og krever som vist svært gode grunner for seg, jf. punkt 3.2.2 ovenfor. Problemet er uansett det samme her som for de nevnte forarbeidsuttalelsene: De få akademiske drøftelsene som finnes av parodiretten i Norge er for korte og til dels også for svake. Det er derfor også her vanskelig å gjenfinne de faktorene som legitimerer juridisk teori som rettskilde. På bakgrunn av dette kan ikke disse teoretiske standpunktene, etter min mening, settes sammen til en fullgod rettsregel.

Et annet – subsidiært – argument i samme retning er at det er vanskelig å identifisere den rettslige rekkevidden av «parodiregelen». Det er for eksempel usikkert hvilke vilkår og vurderingsmomenter som eventuelt skal anvendes. En rettsregel må nødvendigvis ha et innhold for å få status som ulovfestet rett – hvis ikke er det svært vanskelig for domstolene å forholde seg til denne i praksis.

Samlet sett finnes det derfor etter min mening ikke tilstrekkelige rettskildemessige holdepunkter for å legge til grunn at det finnes en ulovfestet norsk parodiregel.

Uklar lovgivning på dette området vil ikke nødvendigvis kun få konsekvenser for en eventuell rettslig behandling av parodispørsmålet, det vil også kunne ha praktiske konsekvenser for de kreative miljøene som lever av å bearbeide andres åndsverk. For det første kan det være at disse kreative miljøene vegrer seg for å utgi parodisk materiale eller lignende verk i frykt for sanksjoner. For det andre kan uklare eller for skjønnsmessige regler gjøre det vanskelig for medieplattformenes gjenkjennelsesteknologi å skille mellom «rett og galt» for eksempel ved opplasting av parodier.⁶⁸ Dette kan i sin tur skape et økt konfliktnivå på dette feltet i fremtiden.

---

⁶⁸ Eidsvold-Tøien (2021) s. 89 med videre henvisninger.

3.5 Veien videre

I motsetning til norsk rett er EØS-retten nokså klar og forutsigbar når det kommer til parodiering av åndsverk. I EUs opphavsrettsdirektiv finnes det en egen unntaksbestemmelse for parodier, og det nærmere innholdet i bestemmelsen har i stor grad blitt avklart av EU-domstolen. EUs regulering av parodier er fundamentalt ulik den tradisjonelle norske forståelsen. Spørsmålet i den videre drøftelsen er derfor hvilken betydning EU-retten, i lys av Norges EØS-forpliktelser, skal ha for tolkningen av åndsverkloven ved spørsmål om lovligheten av parodier.

4 EØS-rettens betydning for parodispørsmålet i norsk rett

4.1 Problemstillinger

For å kartlegge EØS-rettens betydning for parodiretten i Norge, er det flere problemstillinger som må besvares. For det første må det undersøkes om EUs opphavsrettsdirektivs parodiunntaksregel er *gjennomført i norsk rett* i henhold til Norges EØS-rettslige forpliktelser. Dersom dette ikke er tilfellet, må det undersøkes om norsk rett kan *tolkes i samsvar med EØS-retten* på dette området. I så fall vil EU-retten kunne utfylle det nærmere innholdet i parodiretten i Norge. Hvis forskjellene mellom norsk rett og EØS-rett er for store til at regelverkene kan tolkes konformt, blir spørsmålet til slutt *hvordan norske domstoler i så fall skal forholde seg til EØS-retten* ved en eventuell tvist om lovligheten av en parodi.

Alle disse spørsmålene vil bli gjennomgått nedenfor. Jeg vil imidlertid begynne med å gjøre rede for hovedtrekkene i EUs regler og praksis om parodiering av åndsverk.

4.2 Parodiretten i EU

I EUs opphavsrettsdirektiv finnes det en egen bestemmelse som regulerer parodier, karikaturer og pastisjer.⁶⁹ Bestemmelsen er nedfelt i direktivets art. 5, som inneholder et sett med unntak fra hovedregelen om at det må innhentes samtykke fra opphaveren dersom vedkommendes åndsverk skal benyttes av andre. Unntaket for parodisk bruk følger av tredje ledd bokstav k:

«Medlemsstatene kan fastsette unntak fra eller avgrensninger av rettighetene fastsatt i artikkel 2 og 3 i følgende tilfeller: (...) når det dreier seg om bruk til karikatur, parodi eller pastisj».

Rekkevidden av og innholdet i parodibegrepet i denne bestemmelsen ble prinsipielt avklart av EU-domstolen i den såkalte *Deckmyn*-dommen i 2013.⁷⁰ De to hovedproblemstillingene for domstolen var om (1) begrepet «parodi» i opphavsrettsdirektivet er et autonomt EU-rettslig

---

⁶⁹ Direktiv 2001/29/EF.

⁷⁰ *Deckmyn* [GC] C-201/13.

begrep, og i så fall (2) hvilke vilkår som må være oppfylt for at noe skal kunne betegnes som en parodi i EU-rettslig forstand.

Det første spørsmålet ble besvart bekreftende.⁷¹ Domstolen forankret dette i EUs likebehandlingsprinsipp⁷² og i opphavsrettsdirektivets mål om harmonisering av opphavsrettslovgivningen i Europa.⁷³ Dette innebærer at EU-domstolen alene har ansvaret for å definere innholdet i denne bestemmelsen, selv om medlemslandene står fritt til å velge om de ønsker å innføre denne eller ikke.⁷⁴

Videre etablerte domstolen to hovedvilkår som må være oppfylt for at noe skal være en parodi i EU-rettslig forstand: *For det første* må den «vække forestilling om et eksisterende værk, samtidig med at den skal udvise synlige forskelle i forhold til dette», og *for det andre* må den «være et udtryk for humor eller en latterliggørelse».⁷⁵

Domstolen la også til grunn at det *ikke* gjelder et krav om at parodien må ha «sin egen originale karakter», utover å være synlig forskjellig fra referanseverket. Parodien er heller ikke nødt til å «ramme selve originalværket», den kan også bruke originalverket som middel for å parodiere noe annet. Parodikeren trenger heller ikke å angi «kilden til det parodierede værk».⁷⁶ Domstolen presiserte også at det ved anvendelsen av parodiunntaksregelen må foretas en skjønnsmessig avveining mellom «på den ene side interessene og rettighetene for de personer, der er omhandlet i dette direktivs artikkel 2 og 3 [opphaverne], og på den anden side ytringsfriheten for brukeren af et beskyttet værk, der påberåber sig undtagelsen for parodi».⁷⁷

Systemet i EU er altså slik at dersom et verk faller inn under ett av unntakene i opphavsrettsdirektivet art. 5, kommer det ikke i konflikt med den opprinnelige opphaverens rettigheter. Faller det derimot utenfor disse unntakene, foreligger det en krenkelse av opphaverens enerett til verket. Parodier er unntatt fra denne eneretten i direktivets art. 5 tredje ledd bokstav k. Hvorvidt noe kan betegnes som en parodi, må vurderes ut fra

---

⁷¹ *Deckmyn [GC] C-201/13*, avsnitt 17.

⁷² *Ibid.* avsnitt 14. Domstolen forklarer her at likebehandlingsprinsippet går ut på at en bestemmelse i EU-retten, som ikke uttrykkelig er undergitt noe skjønnsmessig tolkningsrom for medlemslandene, «skal undergives en selvstendig og ensartet fortolkning i hele Den Europæiske Union».

⁷³ *Ibid.* avsnitt 16.

⁷⁴ *Ibid.* avsnitt 16: «Denne fortolkning afkræftes ikke af, at den undtagelse, der er omhandlet i artikkel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, er *fakultativ*» (min kursivering).

⁷⁵ *Ibid.* avsnitt 33, jf. avsnitt 20.

⁷⁶ *Ibid.* avsnitt 33.

⁷⁷ *Ibid.* avsnitt 27.

vilkårene som er oppstilt i *Deckmyn*-dommen. Alle medlemslandene som velger å innføre parodiunntaksbestemmelsen, skal tolke parodibegrepet likt som EU-domstolen.

Parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet forutsetter i prinsippet at opphaverens enerett til det parodierte verket er berørt. Sammenlignet med den tradisjonelle norske forståelsen av parodier som selvstendige verk uavhengige av originalverket, er dette altså en grunnleggende annen måte å angripe parodispørsmålet på. Hovedformålet med denne delen av oppgaven er derfor å undersøke forholdet mellom norsk rett og EØS-rett på dette området, og drøfte i hvilken grad EUs parodiregel er gjeldende rett også i Norge i dag.

4.3 Er parodiunntaksregelen i EUs opphavsrettsdirektiv gjennomført i norsk rett?

Spørsmålet som skal drøftes videre er om Norge har implementert parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet art. 5 tredje ledd bokstav k i henhold til sine EØS-rettslige forpliktelser, og da særlig kravet til klar og konsis gjennomføring. Hvis dette er tilfellet må i så fall *Deckmyn*-dommen tillegges «stor vekt» ved tolkningen av åndsverkloven.⁷⁸

Proessen for gjennomføring av direktiver i norsk rett er gjennomgått i punkt 2.3.2 ovenfor. Som tidligere nevnt finnes det ingen regler i Norge som uttrykkelig regulerer parodier. Det blir derfor et spørsmål om Norge har gjennomført EUs parodiunntaksregel gjennom såkalt *passiv transformasjon* – konstatering av rettsharmoni.

En viktig forutsetning for å drøfte passiv transformasjon er at det fantes en parodiregel i Norge før gjennomføringen av opphavsrettsdirektivet i 2005. Det kan nemlig vanskelig konstateres rettsharmoni dersom det ikke allerede eksisterer et korresponderende regelverk. Premisset for den videre drøftelsen er derfor at det eksisterer en norsk parodiregel lik den som er behandlet i punkt 3 ovenfor. Jeg understreker at dette strider med min foregående konklusjon på dette spørsmålet. For å kunne skaffe et fullstendig bilde av EØS-rettens betydning for parodispørsmålet i Norge, er dette likevel en nødvendig forutsetning å ta herfra.

---

⁷⁸ Rt. 2002 s. 391 A (God Morgen), s. 395–396. Jf. også homogenitetsmålsetningen i EØS-avtalen art. 1, lojalitetsplikten i art. 3 og opphavsrettsdirektivets mål om harmonisering av opphavsrettslovgivningen i Europa.

Som vist i punkt 3 ovenfor har parodispørsmålet blitt viet liten oppmerksomhet i norske rettskilder siden gjennomføringen av opphavsrettsdirektivet i 2005. Utover den korte uttalelsen i proposisjonen til den nye åndsverkloven,⁷⁹ som er behørig omtalt i punkt 3, er forholdet mellom unntakshjemplene i opphavsrettsdirektivets art. 5 og åndsverkloven kun kommentert i et notat til behandlingen av opphavsrettsdirektivet i EØS-komiteen i 2004.⁸⁰ Der står det at unntakshjemplene generelt «vil innebære enkelte endringer i norsk åndsverklov ved gjennomføring i norsk rett, men ikke vesentlige».

Spørsmålet blir om disse rettskildene gir et tilstrekkelig grunnlag for å konkludere med at parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet er gjennomført *klart og presist nok* i norsk rett.

Om klarhetskravet har EFTA-domstolen forklart at implementering av et EU-direktiv ikke nødvendigvis krever «legislative action», så lenge det implementeres med «unquestionable binding force and the specificity, precision and clarity necessary to satisfy the requirements of legal certainty».⁸¹ Poenget er at rettsstilstanden etter implementeringen må være «sufficiently precise and clear and that individuals be made fully aware of their rights so that, where appropriate, they may rely on them before the national courts».⁸²

EFTA-domstolen stiller altså ingen absolutte krav til hvilket nivå et direktiv må gjennomføres på, så lenge det implementeres i nasjonal rett på en slik måte at det sikrer forutberegnelighet. Dette er ikke bare viktig for personene som blir berørt av direktivet, men også for domstolene som skal håndheve det.

Gjennomføring av direktiver i lovforarbeider har tradisjonelt stått i et sterkt anstrengt forhold til EU-domstolens krav, men er ikke fullstendig utelukket.⁸³ Passiv transformasjon er heller ikke utelukket selv om den eksisterende nasjonale regelen følger av ulovfestet rett, så lenge rettsstilstanden er tilstrekkelig klar.⁸⁴

Uttalelsen i det nevnte EØS-notatet fra 2004 – om at implementeringen av unntakshjemplene i opphavsrettsdirektivet ikke ville kreve «vesentlige» endringer i åndsverkloven – kan

---

⁷⁹ Prop. 104 L (2016-2017) s. 107.

⁸⁰ EØS-notat. Merknader fra Utenriksdepartementet (2004). Vedlegg XVII Opphavsrett. Kan leses her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/EF-rettsaker-som-etter-en-forelopig-ove-5/id409116/>.

⁸¹ Sak E-15/12, *Wahl mot Island*, avsnitt 56.

⁸² Sak E-15/12, *Wahl mot Island*, avsnitt 52.

⁸³ Se *Kommisjonen mot Danmark* 143/83, modifisert gjennom *Kommisjonen mot Sverige* [C3] C-478/99. Sejersted mfl. (2011) s. 196–197 avviser at forarbeider har relevans ved vurderingen av om nasjonal rett oppfyller kravene i et direktiv. Noe mer pragmatisk i Fredriksen og Mathisen (2014) s. 281.

⁸⁴ *Kommisjonen mot Tyskland* 29/84, avsnitt 23.

umiddelbart tilsi at man før behandlingen av opphavsrettsdirektivet i EØS-komiteen mente at norsk rett i all hovedsak var i tråd med direktivet på dette punktet. Dette kan altså forstås som en konstatering av rettsharmoni. Dette standpunktet ble ikke omtalt noe nærmere i proposisjonen til loven som gjennomførte direktivet i norsk rett.⁸⁵ Parodier ble heller ikke nevnt noe annet sted i dette lovarbeidet. I tråd med EFTA-domstolens krav til implementering av EU-direktiver gjelder det derimot ingen absolutte krav til hvilke rettskilder som må konstatere den aktuelle rettsharmonien.⁸⁶ EØS-notatet kan derfor tas til inntekt for at parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet er (passivt) gjennomført i norsk rett, og dermed er gjeldende rett i dag.

Dette notatet er imidlertid en svært utilgjengelig rettskilde, og har ingen særlig rettskildeværdi i seg selv. Dersom en uttalelse herfra skal danne grunnlag for passiv transformasjon av en direktivbestemmelse, må det derfor kreves sterke holdepunkter for dette dersom implementeringen skal møte EFTA-domstolens klarhetskrav. I den forbindelse er det et viktig poeng at uttalelsen i dette notatet heller ikke er særlig overbevisende i retning konstatering av rettsharmoni. Hva det vil si at implementeringen av unntakshjemlene «vil innebære enkelte endringer (...), men ikke vesentlige» er usikkert. Uttalelsen synes dessuten å forutsette at norsk rett ikke fullstendig harmonerer med direktivet på dette punktet, og rettstilstanden for parodiers vedkommende er heller ikke kommentert. I tråd med klarhetskravet må derfor denne uttalelsen etter min mening tillegges begrenset vekt ved vurderingen av om parodiunntaket er gjennomført i norsk rett.

I juridisk teori har det blitt tatt til orde for at selve implementeringen av opphavsrettsdirektivet forutsetter at parodiunntaksregelen er gjennomført, ettersom unntaksreglene i direktivet er uttømmende opplistet, jf. direktivets fortale art. 32.⁸⁷ Argumentet er at det ville være i strid med fortalens art. 32, og for øvrig stemme dårlig overens med harmoniseringsformålet i fortalens art. 1, å ha en «egen» parodiregel som fraviker direktivets. Presumsjonsprinsippet – prinsippet om at norsk rett antas å være i overensstemmelse med folkeretten – taler derfor for at norsk rett må anses ajourført med direktivet når det kommer til åndsverksparodier.⁸⁸

---

⁸⁵ Ot.prp. nr. 46 (2004-2005).

⁸⁶ Sak E-15/12, *Wahl mot Island*, avsnitt 56. Se også fra EU-domstolen *Kommisjonen mot Tyskland* 29/84, avsnitt 23.

⁸⁷ Fjeldstad (2016) s. 37. Masteroppgaven har blitt henvist til i Rognstad (2019) s. 179, note 490. Se også Borchgrevink (2017).

⁸⁸ Ruud og Ulfstein (2018) s. 68.

Etter min mening bør man imidlertid være forsiktig med å tøyne presumsjonsprinsippet så langt. Både EFTA- og EU-domstolen har tydelig lagt til grunn at det gjelder et klarhetskrav ved implementering av EU-rettsakter i nasjonal rett. Dette må respekteres. Selv om opphavsrettsdirektivet gir anvisninger på hvordan det skal gjennomføres, er det ingen automatikk i at det gjennomføres i henhold til disse anvisningene. Det hender at implementering av EU-rettsakter ikke gjøres riktig, og det er derfor det finnes regler for sanksjonering av dette.⁸⁹ Det blir etter min mening naivt å legge til grunn at retningslinjene i fortalen til opphavsrettsdirektivet automatisk og ubetinget konstaterer rettsharmoni, og dermed rettmessig implementerer direktivbestemmelsene i norsk rett. Dette ville være en alvorlig foregripelse på klarhetskravet. Jeg er av den oppfatning at klarhetskravet heller bør være *særlig* strengt for EFTA-landene, hvor EU-retten ikke har noen direkte virkning. EUs rettsakter må gjennom et ekstra «lovgivningsledd» før de kan anvendes overfor norske borgere, noe som innebærer et særskilt behov for innarbeidelse sammenlignet med EU-landene, hvor forutberegneligheten i utgangspunktet sikres allerede ved vedtakelsen av rettsakten.⁹⁰

I likhet med EØS-notatet som er gjennomgått ovenfor, er også opphavsrettsdirektivet og dens fortale en nokså utilgjengelig kilde for norske borgere. Det implementeres hundrevis av EU-rettsakter årlig,⁹¹ noe som tilsier at disse i seg selv sikrer liten grad av forutberegnelighet for borgerne. En eventuell konstatering av rettsharmoni må uansett (i beste fall) leses implisitt av fortalen til direktivet, noe som gjør den eventuelle passive transformasjonen enda mindre synlig.

Et argument kunne vært at uttalelsen i proposisjonen til den nyeste åndsverkloven – om at forståelsen av parodier som «selvstendig verk» etter åndsverkloven § 6 andre ledd skal videreføres som gjeldende rett i Norge – er ment som en konstatering av at den norske parodiregelen er i tråd med direktivet. Dette må imidlertid også eventuelt leses mellom linjene, med direktivfortalens homogenitetsmålsetning som bakteppe. Det er også viktig å huske at gjennomføring av direktiver i lovforarbeider i utgangspunktet er lite forenlig med EU-domstolens krav.⁹² Proposisjonen kan likevel uansett også leses dit hen at den markerer et materielt skille mellom den tradisjonelle norske forståelsen av parodier og den EU-rettslige,

---

⁸⁹ Sejersted mfl. (2011) s. 209–210 med videre henvisninger til praksis fra EFTA-domstolen.

⁹⁰ Jeg finner støtte for dette standpunktet i Eidsvold-Tøien (2021) s. 123.

⁹¹ «Stortinget og EØS-avtalen. Faktaark fra stortingsbiblioteket» (ajourført juli 2019). Hentet fra: https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/eu_open/faktaark_stortinget_og_eos_avtalen.pdf.

⁹² Se note 83 ovenfor.

og uttrykkelig velger bort sistnevnte. Denne tvetydigheten er et ytterligere argument mot at klarhetskravet kan anses oppfylt i dette tilfellet.

Nyere praksis fra EU-domstolen, særlig fra sommeren 2019, har også nå slått klart fast at katalogen av avgrensninger i opphavsrettsdirektivet art. 5 nr. 3 må forstås å være uttømmende.⁹³ Det er derfor svært liten – om noen – adgang til å gjennomføre opphavsdirektivet uten at parodier reguleres som *unntak* fra opphaverens enerett.⁹⁴ I fjor høst ble dette også lagt til grunn av *Patent- och marknadsdomstolen* ved Stockholms tingsrätt for Sveriges vedkommende,⁹⁵ og i Tyskland har det helt nylig trådt i kraft en lovendring som lovfester parodiunntaket.⁹⁶ Situasjonen er riktignok noe annerledes for Norges del ettersom landet ikke er medlem av EU, men dersom Norge skal forholde seg lojalt til EØS-samarbeidet og til opphavsrettsdirektivets harmoniseringsformål, blir det altså stadig vanskeligere å fremholde en annen parodiregel enn en *unntaksregel*.

Etter min mening, på bakgrunn av det som er gjennomgått ovenfor, kan ikke parodiunntaksregelen i dag anses tilstrekkelig klart og presist implementert i norsk rett, i tråd med de forpliktelsene som følger av EFTA- og EU-domstolens praksis.

Spørsmålet er imidlertid om EU-retten kan få betydning for parodiretten i Norge på annet vis. I praksis vil dette kunne være mulig dersom det eksisterer *faktisk* rettsharmoni mellom Norge og EU på dette punktet. I så fall vil norsk og europeisk parodirett kunne tolkes *ensartet og konformt*. Jeg vil derfor nå gå videre til spørsmålet om det kan foretas en (*opphavsretts-*)*direktivkonform fortolkning av den norske åndsverkloven*.

---

⁹³ Se *Funke Medien [GC]* C-469/17, avsnitt 56; *Spiegel Online [GC]* C-516/17, avsnitt 41; *Pelham [GC]* C-476/17, avsnitt 58.

⁹⁴ EU-domstolen holdt tidligere dørene åpne for at bestemmelsene i art. 5 etter omstendighetene kunne gjennomføres både som «unntak» og «innskrenkninger», se *VG Wort [C5]* C-457/11, avsnitt 34.

⁹⁵ Sak nr. B 7348-20 (En svensk tiger), se s. 13–14. Dommen kan leses her:

<https://www.sjf.se/system/files/2020-10/Stockholms%20TR%20B%207348-20%20Dom%202020-10-09%20%28002%29.pdf>.

⁹⁶ Parodiunntaket følger nå av § 51a i den nye tyske åndsverkloven. Endringsloven trådte i kraft 7. juni i år: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/Gesetz_Anpassung-Urheberrecht-dig-Binnenmarkt.html. Tyskland opererte tidligere med en parodiregel som tilsvarende den tradisjonelle norske forståelsen. Den øverste domstolen der slo så sent som i 2016 fast at denne regelen kunne anvendes selv etter *Deckmyn*-dommen, med den forutsetning at man ved anvendelsen av denne regelen holdt seg innenfor EU-domstolens parodibegrep. Se sak ZR 9/15 fra *Bundesgerichtshof* (Bettina Z), avsnitt 24, nærmere omtalt av Rognstad (2019) s. 179.

4.4 Kan manglende gjennomføring av parodiunntaksregelen repareres gjennom EØS-konform fortolkning av åndsverkloven?

4.4.1 Premissene for drøftelsen

Jeg vil løse spørsmålet om EØS-konform fortolkning under to ulike forutsetninger: (1) Først vil jeg, under den forutsetning at det eksisterer en norsk parodiregel som bygger på at parodier utgjør selvstendige verk, undersøke om denne regelen kan tolkes i tråd med opphavsrettsdirektivets parodiunntaksregel. (2) Deretter, under den forutsetning at den tradisjonelle norske parodiregelen *ikke* eksisterer (jf. også konklusjonen i punkt 3 ovenfor), vil jeg undersøke om bestemmelsene i åndsverkloven – enten hver for seg eller satt i system – kan tolkes i samsvar med nevnte parodiunntaksregel.

Hvis ett av disse spørsmålene kan besvares bekreftende, vil EU-retten, og særlig *Deckmyn-*dommen, utfylle norsk rett ved spørsmål om lovligheten av en åndsverksparodi. Dersom det foreligger for store materielle avvik mellom regelverkene, vil man derimot være over grensen for forsvarlig konform fortolkning. Opphavsrettsdirektivet, og EU-domstolens praksis om dette, vil i så fall få liten gjennomslagskraft i norsk rett.⁹⁷ For ordens skyld vil motstridsspørsmålet – altså sammenligningen av norsk rett og EØS-rett – «bero på en anvendelse av anerkjente tolkningsprinsipper».⁹⁸ EØS-konform fortolkning av norsk rett er gjennomgått nærmere i punkt 2.3.3 ovenfor.

4.4.2 Spørsmålet om den norske parodiregelen og EUs parodiunntaksregel kan tolkes konformt – forutsetning nummer (1)

Under forutsetning (1) kan det for det første fremholdes at både EU-retten og den norske parodiregelen som utgangspunkt oppstiller originalitet som vilkår for (generell) opphavsrett. For EU sin del følger dette blant annet av *Infopaq*-dommen, hvor det står at et verk må være en «original» frembringelse for at det skal få beskyttelse etter opphavsrettsdirektivet.⁹⁹ For

---

⁹⁷ Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I), s. 1833.

⁹⁸ Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I), s. 1831.

⁹⁹ *Infopaq* [A5] C-5/08, avsnitt 37.

den norske parodiregelen er originalitetskravet en konsekvens av at parodier anses som selvstendige verk etter åndsverkloven § 6 andre ledd, jf. § 2 andre ledd. Dette originalitetskravet kan ses på som et slags felles utgangspunkt for de to rettsordenene.

Videre følger det av *Deckmyn*-dommen at det ved anvendelsen av parodiunntaket i opphavsrettsdirektivet skal foretas en rettighetsavveining mellom på den ene siden interessene og rettighetene til opphaveren til referanseverket, og på den andre siden yringsfriheten til parodikeren som påberoper seg unntaksbestemmelsen.¹⁰⁰ Denne formen for rettighetsavveininger er velkjent og viktig i norsk rettstradisjon. Det er derimot mindre vanlig i EU: Restriktive tolkninger av regelverket er nemlig nødvendig for å sikre en ensartet og homogen praksis på tvers av medlemslandenes grenser.¹⁰¹ *Deckmyn*-dommens anvisning om at tolkningen av parodiunntaksregelen skal sikre balanse mellom opphaver og parodiker kan derfor også anses som et fellestrekk mellom norsk rett og EU-rett på dette området.

Etter min mening stanser derimot parallelliteten her. For det første vil det raskt skape vanskeligheter dersom man legger *Infopaq*-avgjørelsens krav om «originalitet» til grunn ved tolkningen av vilkåret «selvstendig verk» i åndsverkloven § 6 andre ledd, jf. § 2 andre ledd – i alle fall for parodiers del. Dommen gjaldt spørsmålet om et tekstutdrag på elleve ord fra en avisartikkel utgjorde en ulovlig mangfoldiggjøring av denne artikkelen. EU-domstolen kom til at utdraget krenket opphavsretten til artikkelen, og derfor krevde samtykke fra opphaveren før eventuell tilgjengeliggjøring.¹⁰² Overført til *parodiering* av et åndsverk, vil en så streng forståelse av originalitetskravet gjøre det svært vanskelig å skape og publisere parodier uten å innhente samtykke på forhånd. En parodi kjennetegnes jo nettopp ved at de bearbeidede delene av referanseverket gjenkjennes, og slik sett skaper den ønskede komiske effekten. I praksis vil derfor de aller fleste åndsverksparodier kreve opprinnelig opphavers samtykke dersom EU-domstolens generelle originalitetskrav benyttes ved tolkningen av åndsverkloven på dette punktet. Parodikeren vil da måtte lene seg på retten til yringsfrihet, eventuelt sitatretten, for å unngå opphavskrenkelse, noe som ville gjøre parodiering unødvendig komplisert rent rettslig. Det er uholdbart, særlig i lys av yringsfriheten, at opphaveren i realiteten skal sitte med all makt til å avgjøre om en parodi er lovlig eller ikke. Dette tilsier at den tradisjonelle norske parodiregelen ikke kan tolkes i samsvar med EØS-retten.

---

¹⁰⁰ *Deckmyn* [GC] C-201/13, avsnitt 27.

¹⁰¹ Fredriksen og Mathisen (2014) s. 219–220 med eksempler fra EU-domstolen.

¹⁰² *Infopaq* [A5] C-5/08, avsnitt 51.

I tillegg slår *Deckmyn*-dommen uttrykkelig fast at en åndsverksparodi ikke behøver å ha sin «egen originale karakter» for å falle inn under unntaksbestemmelsen i direktivet.¹⁰³ Dette står i åpenbar kontrast til den tradisjonelle norske forståelsen av parodier som nye, selvstendige verk, som nødvendigvis krever egen originalitet, jf. åndsverkloven § 2 andre ledd. Man kan derfor argumentere for at EU-regelen i større grad beskytter parodikerens ytringsfrihet enn opphaverens enerett til verket. Ved å plassere parodier *utenfor* opphaverens rettighetsfære, som i Norge, skjerpes kravet til parodiens originalitet, sammenlignet med EUs unntaksbestemmelse, hvor man hele tiden opererer *innenfor* rettighetsfæren. Unntaksregelen må derfor anses som en lempeligere regel i favør parodikeren og hans ytringsfrihet, noe som understreker dissonansen mellom de to regelverkene.¹⁰⁴

Man kommer heller ikke unna at den norske og europeiske parodimodellen har helt ulike grunnstrukturer. Opphavsrettsdirektivets parodiregel er en *unntaksregel* som i prinsippet forutsetter at eneretten til referanseverket er berørt, mens man etter den tradisjonelle norske forståelsen altså plasserer parodier *utenfor* opphavsretten.¹⁰⁵ Dette er et argument i seg selv mot at reglene kan tolkes harmonisk: *Deckmyn*-dommens avklaring av parodibegrepet dreier seg om hvordan man skal forstå en opphavsrettslig unntaksregel, og er derfor vanskelig å tre over en vurdering av verkshøyde etter åndsverkloven § 2 andre ledd, jf. § 6 andre ledd.¹⁰⁶ Selv om unntaksregelen i direktivet er valgfri å gjennomføre, betyr ikke dette at en helt annen parodiforståelse kan beholdes kun ved å angi en annen begrunnelse for den. Frivilligheten kan etter min mening ikke strekkes så langt, særlig i lys av lojalitetsplikten i EØS-avtalen art. 3 og opphavsrettsdirektivets harmoniseringsmålsetning.¹⁰⁷

På bakgrunn av momentene som er gjennomgått ovenfor, er jeg under forutsetning nummer (1) av den oppfatning at det foreligger for store avvik mellom den tradisjonelle norske parodiregelen og EUs parodiregel til at disse kan repareres gjennom EØS-konform fortolkning.

---

¹⁰³ *Deckmyn* [GC] C-201/13, avsnitt 33.

¹⁰⁴ I samme retning Lund (2014) s. 10–12, og Eidsvold-Tøien (2021) s. 119.

¹⁰⁵ Knoph (1936) s. 565.

¹⁰⁶ I samme retning Vyrje (2015).

¹⁰⁷ I samme retning Eidsvold-Tøien (2021) s. 118.

4.4.3 Spørsmålet om åndsverkloven for øvrig kan tolkes konformt med EUs parodiunntaksregel – forutsetning nummer (2)

Dersom man angriper spørsmålet om EØS-konform fortolkning under forutsetning nummer (2) – at det aldri har fantes en norsk parodiregel, jf. også konklusjonen min i denne oppgavens punkt 3 – må man undersøke om det finnes andre bestemmelser i den norske åndsverkloven som kan anvendes og tolkes i tråd med *Deckmyn*-dommens parodibegrep.

Et naturlig sted å starte er åndsverkloven § 2 første ledd, hvor man finner hovedregelen om at «[d]en som skaper et åndsverk, har opphavsrett til verket». Som forklart i forrige punkt passer EUs parodibegrep dårlig inn en vurdering av opphavsrettslig originalitet og verkshøyde, jf. andre ledd. Alternativet er å tolke bestemmelsen i første ledd innskrenkende – eller innfortolke en unntaksregel lik den i opphavsrettsdirektivet – slik at den som skaper et åndsverk, *ikke* kan påberope opphavsretten overfor en person som benytter verket i parodisk sammenheng. Utover den åpenbare anstrengelsen dette vil påføre ordlyden, vil dette derimot passe dårlig inn i åndsverklovens system. Lovens kapittel 3 regulerer nemlig avgrensninger i opphavsretten svært inngående. Det ville derfor harmonere dårlig å innføre et ulovfestet unntak fra opphavsretten gjennom en innfortolkning av en unntaksregel i § 2 første ledd.

Mer hensiktsmessig ville det være å tolke en av avgrensningsreglene i åndsverkloven kapittel 3 konformt med opphavsrettsdirektivets parodiunntaksregel. Det finnes derimot få gode paralleller til EUs parodiunntaksregel her. En mulighet er åndsverkloven § 29 om sitatretten, som gir tillatelse til å «sitere fra et offentliggjort verk i samsvar med god skikk og i den utstrekning formålet betinger».¹⁰⁸ I forarbeidene til bestemmelsen står det at sitatrettens formål er å «ivareta den alminnelige samfunnsdebatt og meningsutveksling, herunder allmennhetens interesse i å være orientert om og kunne drøfte det som offentlig bringes frem». Det fremheves også at det kan siteres «for å illustrere, utdype eller berike fremstillingen i et nytt verk».¹⁰⁹ I mange tilfeller vil en åndsverksparodi kunne ivareta og fremme disse formålene, særlig når parodien retter søkelyset mot aktuelle samfunnsmessige problemer eller produseres som et bidrag til den offentlige debatten. Parodien vil da kunne ha den allmenne interessen som begrunner sitatretten. Det er heller ingen tvil om at en parodisk

---

¹⁰⁸ Denne løsningen lanseres også i Cederlund (2016) s. 201, note 48.

¹⁰⁹ Prop. 104 L (2016-2017) s. 325.

fremstilling av et åndsverk vil kunne utdype og berike fremstillingen i et nytt verk, slik det står i forarbeidene.

På den annen side dreier sitatretten seg om å «gjengi» andre verk.¹¹⁰ Når man gjengir deler av et verk benytter man disse delene av verket i sin opprinnelige form, gjerne fordi det er egnet til å belyse en tilhørende diskusjon. Dette stemmer også godt overens med den naturlige språklige forståelsen av «sitere», jf. åndsverkloven § 29. Det er på dette punktet sitatretten skiller seg fra parodiretten: I en parodi gjengis originalverket i en bearbeidet og forvrent versjon, og som oftest i en annen kontekst. Det ville derfor være vanskelig å tolke sitatretten konformt med parodiunntaksregelen.¹¹¹ En konform fortolkning ville uansett ført til at man kun hadde parodifrihet dersom parodien hadde en allmenn interesse og bidro til den offentlige meningsutvekslingen, noe som ville innskrenket parodiadgangen – og dermed ytringsfriheten – betydelig. Et ytterligere poeng er at opphavsrettsdirektivet allerede har en unntaksbestemmelse for sitering i art. 5 tredje ledd bokstav d. Det ville være lite naturlig å tolke sitatretten i åndsverkloven konformt med parodiunntaksregelen i direktivet når den samme direktivbestemmelsen allerede inneholder en sitatregel.

På bakgrunn av dette – under forutsetning nummer (2) – finner jeg at åndsverkloven ikke kan tolkes konformt med EUs parodiunntaksregel. Dette fordi det ikke finnes et forsvarlig overlappingsrom mellom åndsverklovens bestemmelser og parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet.

Oppsummert er jeg altså av den oppfatning at uavhengig av om man legger til grunn at den tradisjonelle norske parodiregelen finnes eller ikke, jf. forutsetningene (1) og (2) ovenfor, er det ikke adgang til å reparere manglende gjennomføring av EUs parodiunntaksregel gjennom EØS-konform fortolkning. Innholdet i de respektive regelsettene yter for stor motstand til at dette lar seg gjøre i henhold til forsvarlig juridisk metode.

Spørsmålet til slutt blir da hvordan domstolene skal angripe en eventuell tvist om lovligheten av en parodi, sett i lys av at parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet ikke er gjennomført i norsk rett og at åndsverkloven heller ikke kan tolkes konformt med denne regelen. Dette blir altså et spørsmål om hva som må anses som gjeldende rett i Norge i dag.

---

¹¹⁰ Gjennomgående formulering i forarbeidene til åndsverkloven § 29, se for eksempel merknaden til bestemmelsen i Prop. 104 L (2016-2017) s. 325.

¹¹¹ Sml. NJA 1975 s. 679 HD (Sveriges Flagga), hvor den omstridte parodiske fremstillingen ble ansett å krenke opphaverens enerett fordi parodien var for lite forvrent og selvstendig sammenlignet med originalverket.

4.5 Avsluttende bemerkninger om gjeldende rett i Norge i dag

Vurderingen av hva som her må anses som gjeldende rett vil kunne avhenge av om det finnes norske regler som regulerer åndsverksparodier eller ikke. Jeg vil derfor drøfte dette spørsmålet under de to samme forutsetningene som ovenfor: (1) først under den forutsetning at det finnes en norsk parodiregel, (2) deretter under den forutsetning at denne ikke eksisterer.

Dersom vi legger til grunn at det finnes en norsk parodiregel, er dommen i Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I) retningsgivende. Saken gjaldt en bilpassasjers krav om erstatning etter bilulykke der bilføreren hadde vært alkoholpåvirket. EFTA-domstolen hadde tidligere lagt til grunn at en regel om erstatningsbortfall som følge av skadelidtes medvirkning lik den som var etablert i bilansvarslova § 7, var uforenlig med EØS-retten. Det forelå derfor motstrid mellom norsk rett og EØS-retten i dette tilfellet. Høyesterett la likevel til grunn at bilansvarslova måtte følges fordi det var en lovgiversak å bringe loven i overensstemmelse med EØS-retten.¹¹²

Det kan argumenteres for at parodispørsmålet bør løses på samme måte som i Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I) ved at man legger til grunn den norske parodiregelen som gjeldende rett inntil lovgiver vedtar noe annet. På den annen side, i motsetning til denne dommen, hviler den norske parodiregelen på ulovfestet rett. Det vil derfor kunne være større adgang å anvende EØS-rett ved en eventuell rettslig behandling av parodispørsmålet, sammenlignet med Rt. 2000 s. 1811 (Finanger I) hvor den lovfestede regelen også hadde en viss tilknytning til strafferettspleien. Det er dessuten gode grunner til å gravitere mot EØS-rett her. Selv om parodiunntaksbestemmelsen er frivillig, tilsier EUs domstolspraksis at det er lite rom for å operere med andre parodiregler enn nettopp en unntaksregel.¹¹³ I lys av dette, samt lojalitetsplikten etter EØS-avtalen og opphavsrettsdirektivets mål om harmonisering, er det vanskelig å strekke frivilligheten i direktivet så langt at EØS-retten fullstendig neglisjeres til fordel for en grunnleggende annen regel med en annen begrunnelse. På grunn av dette er jeg

---

¹¹² Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I), s. 1832. Det kan for ordens skyld presiseres at forrangsbestemmelsen i EØS-loven § 2 etter sin ordlyd ikke kom direkte til anvendelse i denne dommen fordi det omstridte direktivet ikke var gjennomført i norsk lov, se dommens s. 1826. Det samme gjelder for parodiretten, fordi parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet altså ikke er gjennomført i lovs form. EØS-loven § 2 løser derfor ikke motstridsspørsmålet her.

¹¹³ Se *Funke Medien [GC] C-469/17*, avsnitt 56; *Spiegel Online [GC] C-516/17*, avsnitt 41; *Pelham [GC] C-476/17*, avsnitt 58, som alle understreker at listen med avgrensinger i opphavsrettsdirektivet art. 5 tredje ledd er uttømmende.

tilbøyelig til å mene at den tradisjonelle norske parodiregelen ikke kan fredes og sameksistere ved siden av direktivet, og at den derfor i rettslig sammenheng er «død».

Dersom man legger til grunn at en norsk parodiregel *ikke* eksisterer, er situasjonen derimot annerledes. Det foreligger da et parodirettslig tomrom i norsk rett. Det har tradisjonelt vært større tilbøyelighet til å akseptere internasjonal rett som rettsgrunnlag i tilfeller hvor norske rettskilder ikke inneholder noen klare rettsregler.¹¹⁴ Et eksempel i denne retning er Rt. 1990 s. 257 (Carl I. Hagen). Spørsmålet i saken var om bestemte utsagn om politikeren Carl I. Hagen i en lederartikkel lå innenfor eller utenfor yringsfrihetens rammer. Høyesterett fant ingen gode retningslinjer fra norsk rettspraksis, men viste til en lignende sak fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) hvor den aktuelle politikeren ikke fikk medhold i sin klage. Etter en gjennomgang av denne dommen konkluderte førstvoterende kort med at «[j]eg finner etter dette at påstandene om straff og mortifikasjon allerede på dette grunnlag ikke kan føre fram».¹¹⁵ Dommen illustrerer hvordan Høyesterett ikke nøler med å anvende internasjonal rett dersom nasjonal rett er «regel-tomt». Det er heller ingen grunn til å utvise forsiktighet med dette for parodirettens del. For det første gjelder det ingen strenge hjemmelskrav på dette området. Det ville dessuten være lite hensiktsmessig å avfeie en parodikers anførsler på grunn av manglende rettskilder, eller å presse den rettslige vurderingen inn i Grunnloven § 100 eller EMK art. 10 om retten til yringsfrihet, særlig når det finnes tydelig EØS-rettslig regulering av spørsmålet.

Løsningen på spørsmålet om gjeldende rett må derfor bli det samme uavhengig av om man legger til grunn at det finnes en norsk parodiregel eller ikke: Parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet bør uansett anvendes.

4.6 Oppsummert om EØS-rettens betydning for parodiretten i Norge

I punkt 4 i denne oppgaven har jeg drøftet tre hovedspørsmål. Jeg begynte, under den forutsetning at det finnes en norsk parodiregel, med å undersøke om Norge har gjennomført EUs parodiunntaksregel i norsk rett gjennom såkalt passiv transformasjon. Jeg kom her frem

---

¹¹⁴ Arnesen og Stenvik (2015) s. 122.

¹¹⁵ Rt. 1990 s. 257 A (Carl I. Hagen), s. 265.

til at en eventuell passiv transformasjon ikke var gjort klart og presist nok i tråd med klarhetskravet som gjelder ved implementering av EØS-rett. Dette er hovedsakelig begrunnet i at norske rettskilder i liten eller ingen grad har kommentert parodiunntaket siden gjennomføringen av opphavsrettsdirektivet i 2005, sammenholdt med at den norske og den europeiske forståelsen av parodiretten står i et så hardt spenn at forholdet til direktivets parodibegrep burde vært kommentert.¹¹⁶

Det andre hovedspørsmålet var om den manglende gjennomføringen av parodiunntaksregelen kunne repareres ved å tolke norsk rett i samsvar – *konformt* – med EØS-retten på dette punktet. Jeg drøftet dette spørsmålet under to ulike forutsetninger, men kom i begge tilfeller til at de materielle avvikene mellom norsk rett og EØS-rett var for store til at de aktuelle regelverkene kunne forenes gjennom forsvarlig tolkningsmetode.¹¹⁷

Dette brakte meg over på det tredje og siste hovedspørsmålet: Hva er så gjeldende rett i Norge i dag? Jeg konkluderte her med at EØS-retten burde kunne anvendes direkte ved en eventuell domstolsbehandling av en tvist om lovligheten av en åndsverksparodi. Lojalitetsplikten overfor EØS-samarbeidet og opphavsrettsdirektivets mål om harmonisering fikk her betydning, sammenholdt med at det ikke gjelder noe strengt hjemmelskrav på opphavsrettens område. Norsk pragmatisk rettskildelære synes heller ikke å yte altfor sterk motstand mot denne løsningen.

---

¹¹⁶ Spørsmålet om gjennomføring av parodiunntaksregelen i opphavsrettsdirektivet har også vært diskutert i de andre skandinaviske landene, hvor rettssituasjonen for åndsverksparodiens vedkommende har vært nokså lik som i Norge. For Sveriges del heller både Ficks (2015) og Cederlund (2016) mot at en eventuell gjennomføring ikke er gjort på tilstrekkelig klar måte. For Danmarks del konkluderer Linkis (2017) med det samme i sin omfattende metastudie.

¹¹⁷ I motsatt retning konkluderte altså Tysklands øverste domstol i 2016, se note 96 ovenfor. Som nevnt ovenfor i punkt 4.3 har det derimot nettopp trådt i kraft en lovendring som ajourfører den tyske åndsverkloven og EUs opphavsrettsdirektiv på dette punktet.

5 Oppsummering av oppgaven og konklusjon på problemstillingen

Det overordnede målet med denne oppgaven har vært å finne ut hvilken rettslig adgang man har til å bruke andres åndsverk i egne parodier i Norge i dag. For å finne ut dette har jeg analysert både norsk rett og EU-rett på området. Oppgavens hoveddel har derfor naturlig delt seg i to: I punkt 3 drøftes spørsmålet om det finnes en norsk parodiregel som regulerer den overordnede problemstillingen, og i punkt 4 drøftes spørsmålet om hvilken rolle EØS-retten spiller for parodiretten i Norge i dag.

Spørsmålet i punkt 3 løste jeg ved å foreta en kritisk analyse av den rettslige forankringen av parodiretten i Norge. Den såkalte «norske parodiregelen» har i lang tid blitt lagt nokså ukritisk til grunn i norsk rettsteori. I proposisjonen til den nyeste åndsverkloven fikk dette standpunktet også tilslutning av lovgiver. Jeg fant imidlertid at de helt grunnleggende faktorene som legitimerer henholdsvis rettsteorien og lovforarbeider som rettskilder ikke kunne identifiseres fullt ut i dette tilfellet. Hovedårsaken er at den tradisjonelle norske parodiregelen ikke synes å ha vært undergitt noen særlig kritisk kontroll i noen instanser, verken hos lovgiver eller i den juridiske litteraturen, selv om regelen har synlige materielle og metodiske svakheter ved seg. De få henvisningene til parodispørsmålet i juridisk teori gir heller ingen tilfredsstillende begrunnelse for den anførte parodiregelen, og det er uansett høyst usikkert hvilke eventuelle vilkår og vurderingsmomenter som inngår i denne regelen. Etter min mening finnes det derfor ikke tilstrekkelige rettskildemessige holdepunkter for å legge til grunn at den tradisjonelle norske parodiregelen gjelder som en ulovfestet rettsregel i dag.

Dette brakte meg over til punkt 4 om EØS-rettens betydning for parodiretten i Norge. Her reiste det seg flere underproblemstillinger. Som forklart i punkt 4.6 rett ovenfor, fant jeg at parodiunntaksregelen i EUs opphavsrettsdirektiv ikke var gjennomført klart og presist nok til å tilfredsstille klarhetskravet som gjelder ved implementering av EU-direktiver. Denne manglende implementeringen lot seg heller ikke reparere gjennom EØS-konform fortolkning av norsk (opphavs-)rett. Jeg konkluderte likevel til slutt med at det vil ha de beste rettskildemessige grunner for seg å anvende opphavsrettsdirektivets parodiunntaksregel ved en eventuell fremtidig rettstvist om lovligheten av en åndsverksparodi.

Kildeliste

Litteratur

- Arnesen og Stenvik (2015) Arnesen, Finn og Stenvik, Are, *Internasjonalisering og juridisk metode: Særlig om EØS-rettens betydning i norsk rett*, 2. utg., Universitetsforlaget 2015
- Baldersheim (2011) Baldersheim, Erlend, «Eigedomsrett og Høgsterett på djupt vann», i *Jussens Venner* 2011 nr. 5 s. 287–308
- Borchgrevink (2017) Borchgrevink, Silje, «Skal parodiene tas på alvor?», i *Lov&Data* 2017 nr. 1 s. 10–14
- Cederlund (2016) Cederlund, Karin, «Slut på det rolige? Om opphovsrätt och parodier», i *Liber Amicorum Jan Rosén*, Gunnar Karnell (red.) mfl., Eddy 2016, s. 185–210
- Eckhoff (2001) Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 5. utg., Universitetsforlaget 2001
- Eidsvold-Tøien (2021) Eidsvold-Tøien, Irina, «Parodirettslig vakuum i norsk rett», i *Festskrift til Jørgen Blomqvist*, Morten Rosenmeier, Thomas Riis og Henrik Udsen (red.), *Ex Tuto* 2021, s. 87–130
- Ficks (2015) Ficks, Erik, «Om det icke-existerande eller harmoniserande paroiundantaget i svensk upphovsrätt», i *Nordisk Immaterielt Rättsskydd* 2015 nr. 3 s. 316–325
- Fjeldstad (2016) Fjeldstad, Silje Borchgrevink, *Den norske parodiregelen i lys av Deckmyn-dommen*

(C-201/13), masteroppgave ved Universitetet i Oslo 2016. Allment tilgjengelig her:

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/54293/580.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Fredriksen og Mathisen (2014)

Fredriksen, Halvard Haukeland og Mathisen, Gjermund, *EØS-rett*, 2. utg., Fagbokforlaget 2014

Høgberg og Sunde (2019)

Høgberg, Alf Petter og Sunde, Jørn Øyrehagen, *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019

Jakobsen (2015)

Jakobsen, Søren Sandfeld, «Brug af parodier i ophavsretslig henseende: Rækkevidden af EU-Domstolens dom i Deckmyn vs Vandersteen», i *Nordisk Immaterielt Rättsskydd* 2015 nr. 4 s. 421–435

Knoph (1936)

Knoph, Ragnar, *Åndsretten*, Nationaltrykkeriet 1936

Lassen og Stenvik (2011)

Lassen, Birger Stuevold og Stenvik, Are, *Kjennetegnsrett*, 3. utg., Universitetsforlaget 2011

Linkis (2017)

Linkis, Jacob, *Dansk ophavsrets fleksibilitet: En retsdogmatisk analyse af ophavsretslovens fortolkningsmæssige grænser*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2017

Lund (1961)

Lund, Torben, *Ophavsret: Kommenteret udgave af lovene af 31. maj 1961 om Ophavsretten til litterære og kunstneriske værker og Retten til fotografiske billeder*, G.E.C. Gads Forlag 1961

Lund (2014)

Lund, Astri M., «EU-domstolen om parodiuntaket i

- informasjonssamfunnsdirektivet art. 5(3) bokstav k», i *Nytt i privatretten* 2014 nr. 4 s. 10–12
- Manshaus (2014) Manshaus, Halvor, «Ytringsfrihet og opphavsrett», i *Lov&Data* 2014 nr. 120
- Manshaus (2015) Manshaus, Halvor, «Ytringsfrihet og opphavsrett del 2: Kommentar og mer om parodi», i *Lov&Data* 2015 nr. 121
- Monsen (2012) Monsen, Erik, *Innføring i juridisk metode og oppgaveteknikk*, Cappelen Damm Akademisk 2012
- Mæhle og Aarli (2017) Mæhle, Synne Sæther og Aarli, Ragna, *Fra lov til rett*, 2. utg., Gyldendal 2017
- Nygaard (2004) Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utg., Universitetsforlaget 2004
- Rognstad (2019) Rognstad, Ole-Andreas, *Opphavsrett*, 2. utg., Universitetsforlaget 2019
- Ruud og Ulfstein (2018) Ruud, Morten og Ulfstein, Geir, *Innføring i folkerett*, 5. utg., Universitetsforlaget 2018
- Sejersted mfl. (2011) Sejersted, Fredrik; Arnesen, Finn; Rognstad, Ole-Andreas; Kolstad, Olav, *EØS-rett*, 3. utg., Universitetsforlaget 2011
- Stemsrud (2020) Stemsrud, Odd, *EØS-rett i et nøtteskall*, 2. utg., Gyldendal 2020
- Stray (1989) Stray, Anne Lise Sijthoff, *Opphavsretten*, Universitetsforlaget 1989
- Vyrje (2015) Vyrje, Magnus Stray, «Opphavsrett og verksparodi», i *Lov&Data* 2015 nr. 121

Ålund (1992)

Ålund, Monika, «Debatt. Parodi och
upphovsrätt», i *Nordisk Immaterielt Rättsskydd*
1992 nr. 1 s. 101–112

Lover

Norge

Grunnloven

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov

Bilansvarslova

Lov 3. februar 1961 om ansvar for skade som
motorvogner gjer

EØS-loven

Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i
norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske
økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v.

Åndsverkloven

Lov 15. juni 2018 nr. 40 om opphavsrett til åndsverk mv.

Tyskland

Tysk opphavsrettslov

Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte
vom 9. September 1965

Tysk endringslov

Gesetz zur Anpassung des Urheberrechts an die
Erfordernisse des digitalen Binnenmarktes vom 31. Mai
2021 (tysk endringslov om å tilpasse
opphavsrettslovgivningen til kravene i det digitale indre
markedet)

Transnasjonale rettsakter

EMK	Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4 november 1950 (entered into force 3 September 1953) 213 UNTS p. 221
EØS-avtalen	Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet, Porto 2. mai 1992. (EU, EUs medlemsland, Island, Liechtenstein, Norge)
Opphavsrettsdirektivet	Europaparlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF av 22. mai 2001 om harmonisering av visse aspekter av opphavsrett og beslektede rettigheter i informasjonssamfunnet, EUT L 167/10

Forarbeider

Norge

NUT 1951: 1	NUT 1951: 1 Innstilling til lov om opphavsrett til litterære og kunstneriske verk
Innst. O. XI. (1960-1961)	Innst. O. XI. (1960–1961) Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteen om lov om opphavsrett til åndsverk
Ot.prp. nr. 26 (1959-1960)	Ot.prp. nr. 26 (1959-1960) Om lov om opphavsrett til åndsverk
Ot.prp. nr. 46 (2004–2005)	Ot.prp. nr. 46 (2004–2005) Om lov om endringer i åndsverkloven m.m.
Besl. O. nr. 93 (2004-2005)	Besl. O. nr. 93 (2004-2005) om endringer i åndsverkloven m.m.

Prop. 104 L (2016–2017)

Prop. 104 L (2016–2017) Lov om opphavsrett til
åndsverk mv. (åndsverkloven)

Danmark

Betænkning 1951

Betænkning 1951, Udkast til lov om opphavsretten til
litterære og kunstneriske værker med tilhørende
anmärkninger og Bernerkonventionen af 1948.

FT 1959-60, tillæg A

Forslag til Lov om opphavsretten til litterære og
kunstneriske værker. Folketingstidende 1959-60,
tillæg A

Rettsavgjørelser

Høyesterett:

Rt. 1990 s. 257 A (Carl I. Hagen)

Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I)

Rt. 2005 s. 41 A (napster.no)

Rt. 2002 s. 391 A (God Morgen)

Rt. 2010 s. 366 A (Brent av frost)

Rt. 2011 s. 556 A (Spellsundet)

HR-2017-2165-A (Il Tempo Gigante)

EU-domstolen:

Dom av 3. januar 1985, *Kommisjonen mot Danmark*, sak 143/83, ECLI:EU:C:1985:34

Dom av 23. mai 1985, *Kommisjonen mot Tyskland*, sak 29/84, ECLI:EU:C:1985:229

Dom av 9. april 1987, *Kommisjonen mot Italia*, sak 363/85, ECLI:EU:C:1987:196

Dom av 7. mai 2002 [C3], *Kommisjonen mot Sverige*, sak C-478/99, ECLI:EU:C:2002:281

Dom av 16. juli 2009 [A5], *Infopaq*, sak C-5/08, ECLI:EU:C:2009:465

Dom av 27. juni 2013 [C5], *VG Wort*, sak C-457/11, ECLI:EU:C:2013:426
Dom av 3. september 2014 [GC], *Deckmyn*, sak C-201/13, ECLI:EU:C:2014:2132
Dom av 29. juli 2019 [GC], *Funke Medien*, sak C-469/17, ECLI:EU:C:2019:623
Dom av 29. juli 2019 [GC], *Spiegel Online*, sak C-516/17, ECLI:EU:C:2019:625
Dom av 29. juli 2019 [GC], *Pelham*, sak C-476/17, ECLI:EU:C:2019:624

EFTA-domstolen:

Sak E-4/01, *Karlsson mot Island*, EFTA Ct. Rep. 2002 s. 240
Sak E-1/07, *Straffesak mot A*, EFTA Ct. Rep. 2007 s. 246
Sak E-15/12, *Wahl mot Island*, EFTA Ct. Rep. 2013 s. 534

Sverige:

Sak PMT 1473-18, dom fra *Patent- och marknadsöverdomstolen* ved Svea hovrätt (Järnrörsmålet), avsagt 15. juli 2019
Sak B 7348-20, dom fra *Patent- och marknadsdomstolen* ved Stockholms tingsrätt (En svensk tiger), avsagt 9. oktober 2020
NJA 1975 s. 679 HD (Sveriges Flagga)
NJA 1979 s. 352 HD (Max Walter Svanberg)
NJA 2005 s. 905 HD (Alfons Åberg)

Tyskland:

Sak ZR 9/15, dom fra *Bundesgerichtshof* (Bettina Z), avsagt 28. juli 2016

Andre kilder

EØS-notat (2004)

«EF-rettsaker som etter en foreløpig oversikt vil kunne behandles i EØS-komiteen 9. juli 2004», EØS-notat med merknader fra Utenriksdepartementet (2004), vedlegg XVII Opphavsrett. Allment tilgjengelig her:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/EF-rettsaker-som-etter-en-forelopig-ove-5/id409116/> (lest 4. oktober 2021)

Faktaark fra stortingsbiblioteket om Stortinget og EØS-avtalen

«Stortinget og EØS-avtalen. Faktaark fra stortingsbiblioteket», juli 2019. Allment tilgjengelig her:
https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/eu_oppen/faktaark_stortinget_og_eos_avtalen.pdf (lest 4. oktober 2021)

Høringsnotat fra Kulturdepartementet (2016)

Det kongelige kulturdepartement, *Høringsnotat. Forslag til ny lov om opphavsrett til åndsverk mv. (åndsverkloven)*, 2016

Høringssvar fra NRK (2016)

Høringssvar fra Norsk rikskringkasting AS, ved Olav A. Nyhus, i forbindelse med forslag til ny åndsverklov, september 2016. Allment tilgjengelig her:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-andsverklov/id2479768/?uid=e0e090d8-c53b-4bce-bdb1-27a52b5beafd> (lest 4. oktober 2021)

Høringssvar fra TV 2 (2016)

Høringssvar fra TV 2 AS, ved Theo Jordahl, i forbindelse med forslag til ny åndsverklov, september 2016. Allment tilgjengelig her:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-andsverklov/id2479768/?uid=43c4f6da-b19f-43e9-bbfe-abb0359a0d29> (lest 4. oktober 2021)

Høringssvar fra Det
juridiske fakultet ved UiB
(2016)

Høringssvar fra Det juridiske fakultet ved Universitetet
i Bergen, ved Knut Martin Tande, Torger Kielland og
Jonas Jessen, i forbindelse med forslag til ny
åndsverklov, september 2016. Allment tilgjengelig her:
[https://www.regjeringen.no/contentassets/1a97d1397ba
c4859b026083fc9db972f/det_juridiske_fakultet_ved_u
niversitetet_i_bergen_mm.pdf?uid=Det_juridiske_fakul
tet_ved_Universitetet_i_Bergen](https://www.regjeringen.no/contentassets/1a97d1397bac4859b026083fc9db972f/det_juridiske_fakultet_ved_universitetet_i_bergen_mm.pdf?uid=Det_juridiske_fakultet_ved_Universitetet_i_Bergen)